

Univerzita Karlova
Právnická fakulta

katedra mezinárodního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

název práce: **Dynamické aspekty diplomatického protokolu**

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc.

Viktor Šanc
5. ročník
Bezručova 848/1, 400 01 Ústí nad Labem

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým“.

RV.
.....

datum zahájení práce: 1.8. 2003
datum ukončení práce: 15.12.2005

OBSAH

OBSAH	1
ÚVOD	3
KAPITOLA I. – CO JE TO DIPLOMATICKÝ PROTOKOL?	5
Diplomacie a diplomatický protokol	5
Pojem a předmět	5
KAPITOLA II. – VZTAH K MEZINÁRODNÍMU PRÁVU	8
Vztah diplomatického protokolu a mezinárodního práva	8
Prameny práva	8
Diplomatický protokol a mezinárodní zdvořilost	9
KAPITOLA III. – HISTORICKÝ VÝVOJ	11
Orientální despocie	11
Antický starověk	12
Byzantská říše	14
Papežský stát	14
Benátky a další italské městské státy	15
Francie Ludvíka XI. po kardinála Richelieu	16
Vídeňský kongres 1814 – 1815	17
Společnost národů	18
2. polovina 20. století	18
KAPITOLA IV. – RIGIDITA A „STATICKE“ OBLASTI DIPLOMATICKÉHO PROTOKOLU	19
Obecné otázky	19
Navázání a přerušování diplomatických styků, diplomatické a konzulární mise	19
Stálé mise u mezinárodních organizací	22
Další statické oblasti diplomatického protokolu	22
KAPITOLA V. – DYNAMIKA V DIPLOMATICKÉM PROTOKOLU	24
KAPITOLA VI. – KONFERENCE A DIPLOMACIE	26
Pojem	26
Historický exkurz	28
KONFERENCE A DIPLOMACIE	31
Svolání, příprava, program a zahájení konference; administrativní zázemí	31
Vlastní jednání, výsledky konference, závěrečný dokument	34
KAPITOLA VII. – ZAHRANIČNÍ NÁVŠTĚVY STÁTNÍCH PŘEDSTAVITELŮ	36
OBECNÁ CHARAKTERISTIKA, TYPOLOGIE, HISTORIE	36
ORGANIZACE ZAHRANIČNÍ NÁVŠTĚVY V POZICI HOSTITELE	39

Přípravná fáze	39
Vlastní průběh návštěvy	41
ORGANIZACE ZAHRANIČNÍ NÁVŠTĚVY V POZICI HOSTA	43
NĚKTERÉ DALŠÍ PROTOKOLÁRNÍ ZÁSADY	44
KAPITOLA VIII. – OSTATNÍ DYNAMICKÉ OBLASTI DIPLOMATICKÉHO PROTOKOLU	46
ZÁVĚR – BUDOUCNOST DIPLOMACIE A DIPLOMATICKÉHO PROTOKOLU (s důrazem na dynamické aspekty)	48
LITERATURA	51

ÚVOD

Svoji diplomovou práci bych si dovolil zahájit stručným objasněním zvoleného názvu. Problematika diplomatického protokolu je relativně rozsáhlá a komplikovaná, a to především díky širokému spektru zdrojů pravidel a zásad formální stránky diplomatických styků (viz dále). Z uvedeného důvodu (a po konzultaci při zadávání tématu diplomové práce) jsem nepovažoval za žádoucí rozebírat všechny aspekty diplomatického protokolu, neboť takový pokus, by vzhledem k předpokládanému rozsahu této diplomové práce, vedl zákonitě k přílišné povrchnosti a simplifikaci. Při bližším zkoumání předmětu diplomatického protokolu jsem dospěl k rozhodnutí akcentovat dynamickou stránku této problematiky. Důsledky tohoto rozhodnutí byly poměrně závažné, neboť dynamická stránka diplomatického protokolu je velmi specifická a její právní pojetí má v mnoha případech blíže k institutu mezinárodní zdvořilosti nežli kodifikovanému diplomatickému právu či právním obyčejům (viz příslušné kapitoly).

Vedle tradičních institutů diplomatického protokolu (otázky předností, řádů a vyznamenání, diplomatické korespondence a především otázky navazování diplomatických styků a zřizování diplomatických, konzulárních a stálých misí), které vykazují relativní strnulost až rigiditu, existují i oblasti, které procházejí na tradiční diplomacii nezvykle rychlým vývojem. Do této kategorie spadají jak osvědčené instituty zahraničních návštěv státních představitelů, zvláštních misí či diplomatických incidentů (resp. jejich následků a možných řešení), tak i poměrně mladé¹ odvětví *moderní* konferenční diplomacie. Dynamika zvolených oblastí nespočívá ovšem pouze a výlučně v jejich aktuálním rozvoji, ale rovněž v samé podstatě těchto odvětví diplomatického protokolu. Zatímco předání pověřovacích listin, činnost *doynaena* nebo otázky diplomatické korespondence mohou být s trochou nadsázky prohlášeny za statické symboly, v již i tak značně konzervativním prostředí diplomatických kuloárů a (polo)oficiálních ceremonií, organizace státní návštěvy či mezinárodní konference nabízí a současně i vyžaduje mnohem více aktivity a prostoru pro realizační tým a zároveň klade zvýšené nároky na hostitele. V případě početných (resp. *exotických*) delegací

¹ Historické kořeny konferenční diplomacie sahají ovšem hluboko do minulosti

nebo mnohostranných konferencí a kongresů se tyto nároky zvyšují geometrickou řadou. Dynamiku diplomatických incidentů netřeba na tomto místě blíže rozvádět.

Avšak i přes výše uvedené argumenty ve prospěch zúžení předmětu této práce na dynamické aspekty není možné pominout problematiku zbývajících oblastí diplomatického protokolu, který je uceleným a vyváženým celkem, obzvláště pak ve světle výše zmiňovaného konzervativního charakteru tohoto významného odvětví mezinárodního práva. Úvodní kapitoly (historická a obecná část) jsou proto věnovány diplomatickému protokolu jako celku. Následuje kapitola věnovaná stručnému uvedení do statických oblastí diplomatického protokolu. Jádro této práce pak bude, v souladu s pojmenováním, zasvěceno dynamickým aspektům diplomatického protokolu, a to především problematice zahraničních návštěv státních představitelů a konferenční diplomacii, s nezbytnými exkurzy do souvisejících oblastí jednotlivých „statických“ odvětví.

Tato práce si neklade za cíl vyčerpávající rozbor zvolených otázek uměle odtržených od zbylých institutů diplomatického protokolu nebo dokonce celé diplomacie či problematiky mezinárodního práva, ale citlivé a pokud možno neotřelé zhodnocení historického vývoje, aktuálního stavu a v neposlední řadě i budoucího směřování vybraných (dynamických) odvětví diplomatického protokolu.

V Praze, 1. srpna 2003

KAPITOLA I.

CO JE TO DIPLOMATICKÝ PROTOKOL?

Diplomacie a diplomatický protokol

Při vyslovení spojení „diplomatický protokol“ se každému pravděpodobně okamžitě vybaví slovo diplomacie. Jaký je tedy vztah diplomacie, resp. tzv. „diplomatického práva“ a „diplomatického protokolu“? A co je to vlastně diplomacie? Starší pojednání profesora mezinárodního práva V. Outraty praví, že „Zahraniční politika, popřípadě mezinárodní politika, se někdy ztotožňují s diplomacií. Správně by bylo třeba ponechat termín diplomacie k označení té metody zahraniční politiky, která se snaží dosáhnout zamýšlených cílů vyjednáváním (podtrženo autorem) mezi státy“². Samotný pojem diplomacie je formulován v desítkách definic, které kladou většinou společný důraz na „zastupování státu navenek, vedení jednání jménem státu a v jeho zájmu, a to mírovou cestou“. Laické definice pak používají pro vyjádření podstaty diplomacie frázi „umění jednat“. Diplomacie, potažmo diplomatické právo v jehož mantinelech se uskutečňuje, je jedním ze subsystémů mezinárodního práva (viz. níže). Diplomatický protokol je pak jedním z mnoha nástrojů diplomacie (k dalším patří například rétorika, zásady mezinárodních negociací, etiketa, etc), ale jak bude dále uvedeno nemůže býti jednoznačně subsumován ani do diplomacie, ani do diplomatického práva.

Pojem a předmět

Ve věci etymologie a obsahu pojmu *diplomatický protokol* panuje v nauce i teorii mezinárodního práva poměrně vzácná shoda.

Již v antickém Řecku si vládcové jednotlivých městských států vyměňovali oficiální dokumenty prostřednictvím osobních poslů, a to ve formě dvou složených voskových destiček nazývaných *diplomas*. Tento dokument zároveň zaručoval jeho nositeli určitá privilegia a práva. Název později převzali Římané, kteří ho používali jako všeobecné označení oficiálního dokumentu vystaveného hlavou státu. Počátky

novodobého užívání odvozeného pojmu *diplomatie* pro oblast vnějších vztahů jednotlivých států zaznamenáváme v nejprve na sklonku 17. století ve Francii, výraz záhy proniká i do dalších jazyků (*diplomacy*³, *diplomatische*, *diplomacie*) a v 18. století se již poměrně rozšířil.

Slovo *protokol* je rovněž antického původu – řecký výraz *protokolos* překládáme obvykle jako „*po sobe jdoucí*“. Tento význam nutno akcentovat především v souvislosti s plánovaný průběhem určité protokolární akce – viz dále. Vedle *diplomatického* protokolu můžeme zmínit např. *státní*⁴ nebo *církevní*⁵ protokol. V oblasti mezinárodního práva nelze samozřejmě opomenout ani časté používání pojmu *protokol* (resp. závěrečný protokol) v souvislosti se zápisem či výsledkem jednání mezinárodního kongresu či konference a rovněž také jako označení některých druhů mezinárodních smluv a dokumentů⁶.

Pojem diplomatický protokol má v diplomatické praxi více významů. Jedním z nich je např. označení zvláštní sekce ministerstva zahraničních věcí (případně dalších vrcholných orgánů státu⁷), do jejíž kompetencí spadají otázky spojené s formální stránkou vzájemných diplomatických styků či dohled na dodržování diplomatické zdvořilosti. Diplomatický protokol bývá rovněž nezřídka ztotožňován či zaměňován s pojmy *ceremonie* a *etiketa* (resp. s určitou skupinou společenských vztahů upravených zásadami společenského styku) – např. Ľubor Bystrický ve své knize⁸ definuje diplomatický protokol jako „Určitá pravidla zdvořilosti – etikety zachovávaná při slavnostních příležitostech ze strany diplomata a nebo pravidla, která je potřebná zachovávat v duchu tradic hostitelské země.“ Tato definice je velmi zjednodušená a jako takovou ji nelze akceptovat, neboť jak *pravidla zdvořilosti*, tak i *tradice hostitelské země* zahrnují pouze jednu skupinu norem diplomatického protokolu, a to normy společenské a tudíž právně nezávazné. Pravidla diplomatického protokolu utvářejí rovněž některé mezinárodněprávní normy, ať už ve formě obyčeje či mezinárodních smluv (viz následující kapitola). Diplomatický protokol v užším slova smyslu tak můžeme definovat

² Outrata, V.: Mezinárodní právo veřejné. Praha, Orbis 1960, s.11.

³ Jako první použil slovo „diplomacy“ v dnešním významu v angličtině Edmund Burke v roce 1796

⁴ určuje hierarchické vztahy mezi oficiálními představiteli státu

⁵ upravuje hierarchické uspořádání uvnitř konkrétní církve

⁶ podrobněji viz Šroněk, I.: Diplomatický protokol a vybrané otázky etikety, FSV UK 2002, str. 5-6

⁷ Prezidentská kancelář, Kancelář premiéra, Ministerstvo obrany, etc

⁸ Bystrický Ľubor: Základy diplomacie, Dilema, 2002, Bratislava

jako souhrn smluvních i obyčejových norem mezinárodního práva a některých všeobecně uznávaných pravidel etikety, kterým se řídí formální stránka diplomatických styků (i při neoficiálních příležitostech) a průběh diplomatických ceremonií. Diplomatický protokol v širším slova smyslu zahrnuje rovněž již zmiňované tradice hostitelské země a v některých případech i země původu delegace či návštěvy⁹.

Stávající pravidla diplomatického protokolu jsou tedy výsledkem dlouhodobého vývoje etikety (především na panovnických dvorech), jednotlivých zásad v oblasti mezinárodní zdvořilosti, mezinárodního obyčejového práva a některých mezinárodních smluv. Vedle všeobecných zásad je rovněž nezbytná inkorporace kulturních, náboženských a regionálních a místních odlišností. Z historických příčin je diplomatický protokol nejvíce formalizován v monarchiích a z níže uvedených důvodů (viz kapitola 6) také ve vztazích mezi znepřátelenými státy. Zásady diplomatického protokolu je nutno dodržovat nejen při oficiálních, ale i neoficiálních příležitostech. Z hlediska obsahu pak upravují všechny oblasti působení diplomata či vrcholného představitele státu v cizí zemi.

⁹ Např. americký prezident při veškerých zahraničních návštěvách používá zásadně vlastní vozový park.

KAPITOLA II.

VZTAH K MEZINÁRODNÍMU PRÁVU

Vztah diplomatického protokolu a mezinárodního práva

Jak už bylo popsáno výše, je diplomatický protokol velmi těsně spjat s diplomacií a diplomatickým právem obecně. Ovšem ani takové spojení neumožňuje danou problematiku bez výhrady subsumovat do těchto disciplín. S přihlédnutím k uvedeným okolnostem je možno považovat diplomatický protokol (obzvláště pak v širším pojetí) za částečně samostatné odvětví mezinárodního práva, jehož hranice v mnoha směrech i přesahuje. Typickým příkladem je vztah diplomatického protokolu a institutu mezinárodní zdvořilosti (viz dále). Za jistých okolností by bylo dokonce možno považovat diplomatický protokol za nástroj mezinárodní politiky *sui generis*, vedle mezinárodního práva, ale radikálnost takového tvrzení by byla v zásadním rozporu s konzervativní povahou předmětu této práce, a proto bych se raději přidržel pojetí diplomatického protokolu jako quasisamostatné disciplíny mezinárodního práva v širším slova smyslu.

Prameny práva

Základem moderního diplomatického protokolu jako součásti mezinárodního práva jsou multilaterální úmluvy sjednané pod záštitou Organizace spojených národů. Nelze ovšem nezmínit jejich částečný zdroj a inspiraci, kterým byl již zmiňovaný *Vídeňský reglement* z roku 1815. V pořadí prvním, a často opomíjeným pramenem byla *Úmluva od výsadách a imunitách Organizace spojených národů* přijatá Valným shromážděním v roce 1946¹⁰. V roce 1961 byla přijata *Vídeňská úmluva o diplomatických stycích*¹¹, která vstoupila v platnost v roce 1964. Tato úmluva společně s *Vídeňskou úmluvou o konzulárních stycích* vstoupivši v platnost roku 1967¹² kodifikovala nejvýznamnější instituty diplomatického a konzulárního práva. Od konce šedesátých let tak můžeme i v uvedených disciplínách hovořit o ústupu mezinárodního

¹⁰ viz 52/1956 Sb.

¹¹ viz 157/1964 Sb.

¹² viz 32/1969 Sb.

obyčeje ve prospěch mezinárodních smluv. Mezi další relevantní dokumenty přijaté na půdě Organizace spojených národů patří *Úmluva o zvláštních misích*, *Vídeňská úmluva od zastoupení států v jejich stycích s mezinárodními organizacemi univerzální povahy*, *Úmluva o zabránění a stíhání trestných činů proti osobám požívajícím mezinárodní ochrany, včetně diplomatických zástupců* či *Rezoluce o posouzení účinnosti opatření k posílení ochrany a ostrahy diplomatických misí a úřadů* (1980). Výsady a imunity bývají zpravidla upraveny i v zakládacích smlouvách či statutech jak univerzálních, tak především regionálních, mezinárodních organizací.

Všechny výše uvedené smlouvy upravují především otázky diplomatického (resp. konzulárního) práva. Některé z nich se ovšem velmi významně dotýkají rovněž předmětu diplomatického protokolu, který jak bylo uvedeno výše, upravuje formální stránku mezinárodních styků. Podrobnější rozbor uvedených smluv a jejich dopadu na konkrétní instituty diplomatického protokolu je proveden v příslušných kapitolách této práce.

Dalším významným pramenem mezinárodního práva (a v případě diplomatického protokolu dokonce pramenem nadále převažujícím) je mezinárodní obyčej. Mezinárodní obyčej je založen na současném splnění dvou podmínek, které bývají označovány latinskými výrazy „*opinio iuris*“¹³ a „*usus longaevus*“¹⁴.

Diplomatický protokol a mezinárodní zdvořilost

Mezinárodnímu obyčeji se velmi podobá tzv. mezinárodní zdvořilost. Na rozdíl od mezinárodního obyčeje není pramenem mezinárodního práva a její normy tudíž nejsou právně závazné. Mnohá státy tato pravidla ovšem nadále aplikují, ovšem pouze na základě reciprocity a za vědomí, že jejich nedodržení či porušení bude považováno za „pouhý“ nevládní akt. Narozdíl od porušení závazných pravidel mezinárodního práva může poškozený stát reagovat maximálně uplatněním retorce. Nejdůležitějším motivem dodržování mezinárodní zdvořilosti není tedy hrozba právní sankcí, nýbrž očekávání recipročního chování¹⁵.

¹³ právní závaznost

¹⁴ dlouhodobé užívání

¹⁵ Malenovský, J.: Mezinárodní právo veřejné, obecná část. Brno, Masarykova universita 1993, str. 39

Mnohé normy mezinárodní zdvořilosti patří k bývalým normám mezinárodního obyčeje, které postupně vyšly z užívání, ať už z hlediska nahlížení na jejich právní závaznost nebo díky významnému poklesu frekvence jejich užívání či přikládání významu.

Jedním z charakteristických znaků mezinárodního práva po druhé světové válce je právě revize mnoha norem obyčejového práva a jejich následná kodifikace v mezinárodních úmluvách a nebo naopak postupný přesun do oblasti norem mezinárodní zdvořilosti (tzv. desuetudo). Naproti tomu jsou některé normy mezinárodní zdvořilosti postupně „povyšovány“ na pravidla mezinárodního obyčeje a někdy se stávají dokonce součástí mezinárodních smluv. Typickým příkladem je institut právní pomoci, extradice a především imunity a výsady diplomatických zástupců. Výše uvedený vztah mezinárodněprávní normy a normy mezinárodní zdvořilosti platí v zásadě pro celou oblast mezinárodního práva avšak s jednou podstatnou výjimkou, a tou je právě diplomatický protokol. Jak už bylo několikrát uvedeno, diplomatický protokol se zabývá formální stránkou mezinárodních styků. A právě v této oblasti je hranice mezi mezinárodním obyčejem a mezinárodní zdvořilostí takřka neodlišitelná. Dovolil bych si dokonce prohlásit, že zde uvedené soubory pravidel v podstatě splývají a není možno mezi nimi jednoznačně rozlišovat.

KAPITOLA III.

HISTORICKÝ VÝVOJ

Historie diplomatického protokolu je takřka neoddělitelně spjata s historií diplomacie samé. Neméně důležitou úlohu při vývoji soudobých pravidel diplomatického protokolu sehrála ovšem rovněž dvorská etiketa, avšak tato oblast by si zasloužila samostatné podrobnější zpracování. Z tohoto důvodu bude v práci zmiňována pouze v konkrétních případech. Další styčné plochy nalézáme například v oblasti pravidel společenského chování v mezinárodním obchodě či ve válečném právu. Blízkou oblastí je i dnes již v podstatě vymizelý institut vojenské důstojnické cti.

Orientální despocie

Zrod diplomacie je spojen se vznikem první státních útvarů v oblasti Blízkého východu. Nejstarší městské státy Ur, Uruk, Lagaš a nebo Kiš jistě nedisponovaly precizně propracovanou politickodiplomatickou doktrínou, na druhou stranu nelze předpokládat absenci vzájemných kontaktů v dobách míru (resp. ostražitého příměří), které měly pravděpodobně formu velmi primitivních „zahraničněobchodních“ vztahů monopolního (v osobě panovníka či vládce, případně duchovenstva) charakteru. Rovněž můžeme takřka s jistotou předpokládat existenci osobních poselstev panovníků, jejichž audience byly postupně formalizovány. Významnou úlohu v těchto prvopočátcích protokolárních otázek hráli příslušníci kněžského stavu a případné dary nebyly většinou určeny přímo osobě vládce, ale spíše jako obětiny bohům.

Rostoucí intenzita vzájemných kontaktů a především vznik územně podstatně rozlehlejších státních útvarů začal postupně vytvářet tlak na kvalitativně nové pojetí vzájemných vztahů. Zabezpečený týl a silný spojenec proti společným nepřítelům patřily záhy k důležitým podmínkám úspěšně expandující říše. Díky archeologickým nálezům tak máme zprávy o vzniku a formalizaci nového institutu vzájemných vztahů – o mírových a spojeneckých smlouvách. Nejdůležitější a nejpropracovanější smlouvy byly logicky uzavírány mezi velmocemi své doby. Konkrétně můžeme jmenovat například smlouvu mezi babylonským a elmským panovníkem z roku 2260 před Kristem nebo asi

nejznámější dokument tohoto typu, a to mírovou a spojeneckou smlouvu mezi egyptským faraónem Ramsesem II. a chetitským vládcem Chattušilem II. z roku 1296 před Kristem. Sjednání a hlavně uzavření tak významné smlouvy si lze jen obtížně představit bez patřičně propracovaných ceremoniálních otázek, obzvláště když jednou ze smluvních stran bylo živé vtělení boha Re.

K rozvoji diplomacie a diplomatického protokolu zvláště přispěly také dálnévýchodní kulturní a politické velmoci. Velmi významným pramenem starovýchodní diplomacie a „mezinárodního práva“ jsou staroindické Manuovy zákony. Dle tradice byly sice božského původu, ale v praxi se utvářely po celé první tisíciletí před Kristem. S dnešního pohledu je zajímavý především důraz na mírové soužití států a dobré sousedské vztahy. Navazujícím dokumentem byly ve 2. století před Kristem přijaté zákony upravující postavení posílů vyslaných do ciziny za účelem uzavření mírových smluv. Tato oblast je již velmi blízká klíčovému institutu diplomatického protokolu – diplomatické imunitě. Příspěvek starověké Číny byl však ještě důležitější. Vládcové jednotlivých států při oficiálním styku se sousedy dodržovaly úzkostlivě zdvořilostní a náboženská pravidla do té míry, že můžeme bez nadsázky hovořit o vzniku zárodků asijského diplomatického (ve smyslu ceremoniálního) protokolu. Mezi další milníky patří nedotknutelnost posílů vykonávajících diplomatickou činnost a posléze rovněž zavedení institutu arbitra do mezinárodního práva na základě smlouvy mezi vládci jednotlivých čínských států ze 6. století před Kristem.

Antický starověk

Nezbytnou podmínkou pro vznik fenoménu řeckých městských států a helénské kultury jako celku byly velmi rozsáhlé mezinárodní styky. Tyto kontakty rovněž posloužily k rozšíření některých nových, pro diplomacii a diplomatický protokol klíčových, zásad a institutů.

Řečtí „mimořádní poslové“ (obdoba dnešních diplomatů) byli voleni přímou volbou lidovým shromážděním. S ohledem na propracovanou mytologii není překvapivé, že byli všeobecně uznáváni za osoby „pod ochranou bohů“¹⁶, což jim zaručovalo mimo

¹⁶ nejčastěji pak Herma - posla bohů

jiné osobní nedotknutelnost. Stinnou stránkou této čestné funkce bylo riziko zavržení a ostrakizace v případě neúspěchu.

Klíčovým okamžikem pro diplomacii byl vznik úřadu *proxéna*. Tato osoba byla jmenována cizím městským státem a schvalována přijímajícím městským státem. Nejdůležitější náplní její práce byla ochrana občanů a zájmů cizího města. Tyto aktivity předznamenal pozdější pojetí konzulární činnosti.

Dalším, a pro tuto práci velmi důležitým, přínosem řecké helénské kultury bylo položení základů konferenční diplomacie. Klíčové otázky týkající se všech řeckých států řešili jejich zástupci na společných setkáních, za tímto účelem speciálně svolávaných.

Na závěr pasáže o řeckém vlivu na vývoj diplomacie a diplomatického protokolu bych rád zmínil zdánlivě nesouvisející problematiku, a to řecké olympijské hry. Irrelevantnost je ovšem pouze zdánlivá. Nejenže období konání všeřeckých her bylo obdobím zákazu válek (což následně připravilo prostor vyjednávačům zneprátelených stran), ale postavení předních sportovců účastnících se těchto her si nezřídka nezdalo s postavením dnešních zvláštních vyslanců, a to ať už jde o výsady a imunity těchto osob, tak i o jejich potencionální vliv, obzvláště ve světle přímé volby *mimořádných poslů*.

Největším přínosem římské říše byla institucionalizace diplomatických vztahů a vytvoření všeobecných právních zásad týkajících se postavení cizinců. Konkrétně šlo o vytvoření kasty poslů zvaných *legáti*, kteří prostřednictvím veřejné obžaloby a žádosti o satisfakci (většinou naprosto nepřijatelnou) formalizovali stav těsně před vyhlášením války. Poselstva bývala zásadně tříčlenná. Cizí posly a poselstva pak přijímal Senát. Propracovaný římský ceremoniál stanovil velmi odlišná pravidla zacházení v závislosti na zemi původu delegace. Hostům ze spřátelené země byla věnována všestranná pozornost, včetně nejlepšího ubytování v Římě, oficiálního i neoficiálního programu, etc. Naopak poselstvům z nepřátelské země náležel jen minimální standard, jehož součástí byl i zákaz vstupu do města (ubytování bývali na Marsově poli ve domě zvaném *villa publica*).

Postavení cizinců upravovalo relativně komplexní a samostatné právní odvětví *ius gentium*, personifikované v osobě *praetora peregrina*. *Ius gentium* zahrnovalo jak

normy dnešního mezinárodního práva veřejného, tak především mezinárodního práva soukromého.

Byzantská říše

Východořímská (a později Byzantská) říše navázala logicky na římské dědictví, a to i v oblasti diplomacie a diplomatického protokolu. Podobně jako Římské impérium byla Byzance obklopena barbarskými státy, ale narozdíl od Říma v době vzestupu a největší slávy nebyla schopna vykonávat bývalou římskou politiku založenou na akcentu silového řešení. Důsledkem byl rozmach politiky aktivní diplomacie, v níž došla naplnění bývalá politika cukru a biče. Z hlediska diplomatického protokolu nelze nezmínit do detailů propracované, až pompézní ceremoniály cíleně zaměřené na vnější účinek. Původní římský protokol přijímání a audiencí poslů a poselstev byl ještě více rozpracován. Jeho nejvýraznějším znakem byl až přepjatý formalismus a již zmíněná pompéznost. Nutno říci, že sázka na vnější efekt sklídila úspěch a mnohé prvky a zásady tohoto protokolu byly recipovány okolními státy. Z evropského pohledu je důležitý především vliv na budoucí středomořskou mocnost Benátky.

Dalším velkým přínosem byly zárodky trvalých diplomatických misí a oficiálních zástupců cizího subjektu, a to v podobě papežských vyslanců, takzvaných *apokriziánů*, kteří disponovali rozsáhlými privilegii a výhodami. Tato skutečnost se jeví jako zvláště významná ve světle budoucího vlivu papežského státu na středověkou evropskou diplomacii (viz níže).

Z právní pramenů považuji za nezbytné zmínit *Knihu obřadů*. Tento soubor pravidel a zásad z 10. století je nejstarším dochovaným systematickým pojednáním o protokolárních otázkách.

Papežský stát

S postupnou christianizací Evropy strmě stoupal vliv papeže a jeho vyslanců na evropskou politiku. Papežský stát s centrem v Římě se stal po čase jedním z nejdůležitějších subjektů na mezinárodním poli. Asi nejsymboličtějším vyjádřením tohoto postavení byl institut korunovace římského císaře (později císaře Svaté říše

římské) a všeobecně respektované a nezpochybňované právo *precedencie* papeže mezi korunovanými hlavami soudobé Evropy.

Papežský dvůr se rovněž zasloužil o jistou unifikaci v otázce předností. Díky papežské autoritě založené na mandátu od Boha bylo římské pojetí protokolárního pořadí monarchů postupně akceptováno v celém západokřesťanském světě. K jeho definitivnímu ustálení došlo až na počátku 16. století, ale klíčové zásady jsou podstatně staršího data. Jaké tedy bylo protokolární pořadí monarchů a dalších vládců středověké Evropy? Na prvním místě stál samozřejmě papež, následován římským císařem, a francouzským králem. Dalšími v pořadí byly ostatní králové a velkoknížata, poté knížata a nakonec vévodové. Uvnitř jednotlivých „tříd“ bylo pořadí stanoveno dle historického data přijetí křesťanství prvním panovníkem. Pozice na uvedeném protokolárním seznamu měla později vliv na možnost vysílat vyslance (obdoba papežského legáta) nebo jen residenty.

Bývalé dominantní postavení papežského státu v diplomacii se v dnešní době residuálně projevuje například ve výsadním postavení papežského nuncia v diplomatickém sboru (viz dále).

Benátky a další italské městské státy

Jak již bylo uvedeno, Benátky a další italské městské státy byly významně ovlivněny byzantským pojetím diplomacie a diplomatického protokolu. Dalším faktorem byla geografická blízkost dominantního subjektu středověké diplomacie - papežského státu a v literatuře často opomíjený vliv neevropských kultur zprostředkovaný cestovateli a obchodníky¹⁷.

Konkrétním přínosem benátské „diplomackoprotokolární“ školy jsou například závazná pravidla pro výkon činnosti vlastních diplomatů. Poprvé je zde jasně formulována jedna z dnes nejdůležitějších povinností diplomata, a to zasílání pravidelných zpráv o situaci v hostitelské zemi. S touto činností souvisí i rozmach diplomatické korespondence, která ovšem zpočátku nepožívala dnešní ochrany, a tak dochází k rozvoji pravidelného šifrování.

¹⁷ Vedle intenzivních kontaktů s arabským světem můžeme konkrétně zmínit cestu Marca Pola do Číny a jeho přijetí na císařském dvoře.

Poněkud úsměvnou, ale přesto o ledasčem vypovídající výsadou diplomata bylo právo přivést si vlastního kuchaře. Otrávené jídlo bylo poměrně obvyklým prostředkem tehdejší „diplomacie“.

V dnešní době poněkud bizarní, ale z tehdejšího pohledu zcela praktickou zásadou, byl zákaz přítomnosti manželek při diplomatickém poslání, a to za účelem lepšího zachování služebního tajemství.

Benátští vyslanci byli jmenováni na dva, později na tři roky. Odvrácenou stránkou diplomatické služby byly nízké platy vyslanců, minimální výše náhrad a především vysoké pokuty za odmítnutí nastoupit na určený post. K nejznámějším vyslancům Benátek patřili Machiavelli, Boccaccio, Dante a Petrarca.

Pro další vývoj diplomacie a diplomatického protokolu byl klíčový postupný vývoj a rozšiřování rezidenční diplomacie (stálé mise). První „klasickou“ stálou misí v Evropě byla milánská mise v Janově zřízená v roce 1455.

Francie od Ludvíka XI. po kardinála Richelieu

Ludvík XI. byl jedním z nejvýznamnějších francouzských králů (a z tohoto titulu také třetím v pořadí mezi evropskými vládci). Tento sjednotitel Francie byl zároveň velkým nepřítelem války a protřelým diplomatem. Jeho největší zásluhou byla dlouhodobá snaha o zřízení stálých misí francouzského krále u významných evropských dvorů. Toto úsilí logicky vedlo k recipročním krokům oslovených panovníků.

Z hlediska diplomatického protokolu je nutno připomenout vypracování komplexního, ale poněkud složitého souhrnu pravidel chování diplomatů. Tento Ludvíkův spis byl později zpřehledněn a upraven jeho významným dvořanem a dějepiscem Philippem de Comines.

V průběhu 16. století dochází v Evropě k postupnému rozvoji institutů osobní nedotknutelnosti a exterritoriality (pozemek ambasády byl postupně považován za pozemek cizího státu) cizích vyslanců. Neméně důležitým faktorem byl vznik institucionalizovaných úřadů pro zahraniční otázky (předchůdci dnešních ministerstev zahraničí).

Kvalitativně nové pojedí evropských mezinárodních vztahů přinesl rok 1648. Vestfálský mír přinesl nejenom významnou ránu papežské moci v diplomatickém světě,

ale především byla stanovena rovnost (resp. částečně omezena dosavadní nerovnost) evropských států na poli diplomacie, což mělo za následek další rozšíření počtu a úloh diplomatických zastoupení.

Dosavadní významný francouzský vliv na evropskou diplomacii ještě zesílil po nástupu Armanda du Plessis, nazývaného častěji kardinál Richelieu, se kterým je všeobecně spojován počátek francouzské dominance v evropské diplomacii, která trvala až do porážky Napoleona. Francouzština se tak začíná postupně prosazovat jako druhý, a později první diplomatický jazyk vedle doposud dominantní latiny.

Významnou změnou prochází v 17. století přijímací ceremoniál nového vyslance. Tento extrémně formalizovaný akt byl rovněž velmi nákladný (exkluzivní kočáry, velká jízdní družina, početný diplomatický průvod, pomocný personál a nezbytná tělesná stráž). Součástí ceremoniálu bývaly lidové slavnosti a zábavy. Nutno podotknouti, že tyto velmi formální zásady byly v jednotlivých zemích nezřídka velmi odlišné, což kladlo velké nároky na přípravu celého aktu. Nevhodný oděv či podání ruky (včetně způsobu stisku a počtu prstů) mohl nastupujícímu vyslanci značně znepříjemnit jeho úlohu. Od přelomu 16. a 17. století se ustálila rovněž forma oslovení vyslance, a to jako *excellence* a nahradila tak dřívější *magnificus* či *spectabilis*.

Vídeňský kongres 1814-15

Vídeňský kongres se stal do té doby nepředstavitelně monstrózní diplomatickou akcí. Účastnili se ho všechny velmoci tehdejší Evropy, a to ať už přímo v osobě panovníka¹⁸ či v zastoupení v podobě nejvýznamnějších diplomatů.¹⁹ Podrobnějšímu průběhu kongresu a jeho protokolární stránce je věnován samostatný oddíl 4. kapitoly. Na kongresu byl přijat jeden z klíčových dokumentů diplomatického protokolu, a to *Reglement de Vienne de 1815 sur le rang des agents diplomatiques* (Vídeňský reglement o úpravách tříd diplomatických zástupců), zkráceně Vídeňský reglement. Tento dokument, který byl doplněn roku 1818 rozdělil diplomatické zástupce do jednotných a všeobecně platných tříd, čímž ukončil nekonečné spory ohledně předností

¹⁸ František I., Alexandr I. Fridrich Vilém III.

¹⁹ Metternich, Talleyrand, Castlereagh, Nesselrode a Hardenberg

a protokolárního pořadí. Podrobněji viz následující kapitola. Níže uvedené třídy diplomatických zástupců se používají s drobnými odchylkami dodnes:

1. velvyslanci či papežští legáti a nunciové,
2. vyslanci či internunciové,
3. chargé d'affaires,
4. ministři residentní (tento institut postupem času vymizel).

Společnost národů

Další velkou událostí byl vznik Společnosti národů. V reakci na právě skončenou Velkou válku byla akcentována nutnost mírového soužití národů. Z hlediska diplomatického protokolu nelze opomenout vznik nového odvětví, a to pravidel týkajících se účasti na činnosti mezinárodních organizací a prudký rozvoj multilaterální diplomacie. Statut Společnosti národů jako celosvětové organizace ovlivnil zásadním způsobem mnohé aspekty diplomatického protokolu, a to především díky nutnosti ve větší míře akceptovat hodnoty a tradiční instituty nekřesťanských zemí.

Významná změna nastala rovněž v oblasti jmenování a postavení diplomatických zástupců. Byla tak opuštěna zásada, že velvyslance mohou jmenovat pouze velmoci, a velvyslanec již nadále nebyl považován za osobního představitele suveréna (vyslanec byl do té doby „pouhým“ představitelem státu).

2. polovina 20. století

Klíčovou úlohu v mezinárodním právu, diplomacii a rovněž i v diplomatickém protokolu druhé poloviny 20. století sehrála Organizace spojených národů. Velmi výrazný nárůst významu zaznamenaly i další mezinárodní organizace a nová koncepce konferenční diplomacie a mezinárodních kongresů.

Z klíčových mezinárodních dokumentů je nezbytné již na tomto místě zmínit Vídeňskou úmluvu o diplomatických stycích z roku 1961 a Vídeňskou úmluvu o konzulárních stycích z roku 1963.

KAPITOLA IV.

RIGIDITA A „STATICKE“ OBLASTI DIPLOMATICKÉHO PROTOKOLU

Obecné otázky

Jak už bylo řečeno dříve, můžeme oblast diplomatického protokolu rozdělit na dynamickou a statickou část. Na druhou stranu nesmíme zapomínat, že diplomatický protokol funguje pouze jako celek a uvedené dělení je spíše rázu technického. Dynamická část diplomatického protokolu se proto v mnoha směrech opírá o část statickou. Z tohoto důvodu považuji za nezbytné zařadit do této práce i stručný souhrn „statických“ aspektů diplomatického protokolu, kterým je věnována právě tato kapitola.

I když vývoj těchto oblastí nemůžeme prohlásit za uzavřený a stávající stav za ideální, tak se přesto statické oblasti diplomatického protokolu vyznačují relativně velkou dávkou rigidity. Tyto aspekty tvoří poměrně nesourodou skupinu, ač už jde o prameny práva, které je upravují, nebo o historické kořeny a vývoj. Jejich společným svorníkem zůstává právě malá dynamika těchto procesů, v některých případech zapříčiněná úspěšně završenou kodifikací (diplomatické a konzulární mise), v jiných jako důsledek bezproblémového užívání dlouhodobě prověřených mechanismů obyčejového práva. V následujících subkapitolách se proto omezím pouze na uvedení nezbytného minima z vybraných statických oblastí a zdůraznění jejich souvislostí s dynamickou stránkou diplomatického protokolu.

Navázání a přerušení diplomatických styků, diplomatické a konzulární mise

Akt navázání diplomatických styků je možný jen mezi dvěma suverénními státy. Uvedenému kroku zpravidla předchází akt uznání suverénního státu, který může být učiněn několika různými způsoby²⁰. Pokud k tomuto nedošlo, tak se navázání diplomatických styků považuje za uznání státní suverenity příslušného státu. Navázání diplomatických styků obvykle zahrnuje i navázání styků konzulárních²¹. Zpravidla současně s navázáním diplomatických styků zřizují státy *stálé diplomatické* (resp. *konzulární*) *mise*, a to na několika možných úrovních – viz dále. Přerušení

²⁰ oficiální notou, konkludentním jednáním (např. přijetím či vysláním zástupce), etc

²¹ Šroněk Ivan Doc. Ing., CSc: Diplomacický protokol a vybrané otázky etikety, FSV UK 2002, str. 10

diplomatických styků je krokem velmi neobvyklým a uskutečňuje se pouze ve výjimečných případech²². Na rozdíl od navázání diplomatických styků jde o jednostranný akt. Přerušování diplomatických styků většinou neznamená odvolání uznání státu.

Postavení diplomatických a konzulárních misí a jejich členů patří v současné době k nejméně kontroverzním oblastem diplomacie a diplomatického protokolu, neboť takřka všechny důležité aspekty této otázky již byly kodifikovány v rámci široce uznávaných mezinárodních dokumentů. Ostatně právě otázka předností byla námětem prvního univerzálně přijímaného²³ mezinárodního dokumentu z oblasti diplomatických styků a diplomatického protokolu, a to již několikrát zmiňovaného Vídeňského reglementu o třídách diplomatických zástupců. Moderní úprava celé oblasti je poměrně komplexně shrnuta v taktéž zmiňovaných Vídeňských úmluvách. Vídeňská úmluva o diplomatických stycích nově sjednotila název pro stálá diplomatická zastoupení, a to použitím univerzálního výrazu *diplomatická mise*. Dále nepřímou suspenduje Vídeňský reglement (doposud významněji revidovaný pouze na Cášském kongresu 1821), když v čl. 14 rozdělila vedoucí diplomatických misí do tří tříd:

- a) velvyslanci nebo nunciové²⁴ pověřeni u hlav států a jiní vedoucí misí v rovnocenné hodnosti²⁵,
- b) vyslanci, ministři a internunciové, pověřeni u hlav států,
- c) *chargé d'affaires*, pověřeni u ministrů zahraničních věcí.

Diplomat v třídě c) může mít dvojí postavení:

- 1) *chargé d'affaires en pied*,
- 2) *chargé d'affaires ad interim*.²⁶

První titul je používán pokud je nižší hodnost diplomata trvalou úpravou vzájemných vztahů. *Chargé d'affaires a.i.* je pracovníkem diplomatické mise (zásadně z řad diplomatického personálu) dočasně pověřeným jejím vedením. S ohledem na znění odstavce 2 zmiňovaného článku 14. Úmluvy, který zakazuje rozlišovat mezi vedoucími misí dle zařazení do tříd s výjimkou otázek etikety a předností můžeme tento článek považovat za typický příklad prolínání diplomacie a diplomatického protokolu.

²² diplomatické styky byly přerušeny např. mezi USA a Kubou

²³ zpočátku samozřejmě pouze v okruhu „západní“ civilizace

²⁴ *de facto* velvyslanci Vatikánu v hodnosti biskupa; kardinál nunciem býti nemůže

²⁵ Mezi státy Commonwealthu se používá titul *High Commissioner*, obdobně Francie ve styku s bývalými koloniemi používá výraz *Haut-Représentant*

Uvedené rozdělení (především u prvních dvou tříd) je v tomto případě čistě protokolární záležitostí. Vedoucí misí v hodnosti velvyslance a vyslanec se tradičně označují plným titulem jako „mimořádný a zplnomocněný“ (vel)vyslanec, a to i přes to, že Vídeňská úmluva tento výraz nepoužívá. I v tomto případě je tedy kodifikovaná norma nadále doplňována mezinárodním obyčejem.

Na diplomatické misi nepůsobí samozřejmě pouze její vedoucí. Obecně tak rozeznáváme personál mise diplomatický a nediplomatický. Diplomatický personál se v diplomatické praxi dále dělí do následujících tříd:

- a) vyslanec (nikoli vedoucí mise!),
- b) rada-vyslanec,
- c) první, druhý a třetí tajemník,
- d) atašé.

Na závěr krátkého exkurzu do oblasti diplomatických misí a členů těchto misí bych ještě jednou shrnul, z hlediska diplomatického protokolu asi nejzásadnější otázku, a to problematiku předností. Protokolární pořadí vedoucích diplomatických misí se řídí jejich zařazením do výše uvedených tříd (u *chargé d'affaires* se zahrnují pouze „en pied“). Uvnitř těchto tříd je klíčovým faktorem seniorita jednotlivých vedoucích diplomatických misí. Pořadí všech dalších členů diplomatického personálu si určují vedoucí jednotlivých misí a notifikují je ministerstvu zahraničí. Všichni diplomaté v té které zemi tvoří tzv. *diplomatický sbor*²⁷ (v užším slova smyslu se za diplomatický sbor považují pouze vedoucí diplomatických misí). Členové diplomatického sboru se zapisují do *diplomatické listiny*, to včetně funkce a protokolárního pořadí. Do diplomatické listiny se rovněž zapisují manželky diplomatů a případně i dospělé dcery. Druhou velmi důležitou otázkou je obsazení postu *doyaena*. Osoba nesoucí tento velmi prestižní titul je považována za oficiálního mluvčí diplomatického sboru.

Problematika konzulárních misí je do značné míry obdobná jako u misí diplomatických, přičemž je ovšem zdatelně potlačena formální stránka celého úřadu, a to především s ohledem na funkce, jaké vykonává. Určujícím mezinárodním

²⁶ označováno rovněž zkratkou a.i.

²⁷ Nezřídka bývá označován francouzským souslovím „corps diplomatique“ (odtud i označení CD na diplomatických vozidlech)

dokumentem je Vídeňská úmluva o konzulárních stycích. Vedoucí konzulárních úřadů (s rovněž samotné mise) se dělí do následujících tříd:

- a) generální konzul,
- b) konzul,
- c) vicekonzul,
- d) konzulární jednatel.

Obdobou *chargés d'affaires* a.i. je „dočasný vedoucí úřadu“.

Stálé mise u mezinárodních organizací

Problematika stálých misí u mezinárodních organizací je na první pohled relativně blízká problematice diplomatických a konzulárních misí, ale ve skutečnosti zde nalézáme velmi podstatné rozdíly, vyplývající především ze samé podstaty mezinárodních organizací. Mezinárodní organizace jsou zakládány suverénními státy a na rozdíl od nich nedisponují vlastní suverenitou!²⁸ Klíčovým mezinárodním dokumentem upravujícím obecné otázky stálých misí je Vídeňská úmluva o zastoupení států a jejich stycích s mezinárodními organizacemi univerzální povahy.

Vedle stálých misí u mezinárodních organizací rozeznáváme rovněž *stálé mise pozorovatele* zastupující státy, které nejsou členy dané organizace. V čele mise stojí vedoucí mise nazývaný *stálý přestavatel* (resp. *stálý pozorovatel*). Výše zmíněná úmluva obsahuje i ustanovení upravující postavení delegací vysílaných do orgánů mezinárodních organizací a na mezinárodní konferenci.

Další statické oblasti diplomatického protokolu

V závěru stručného přehledu nedynamických oblastí diplomatického protokolu se již jen letmo dotknu některých dalších oblastí, a to diplomatických přijetí, diplomatické korespondence, státních symbolů, státních řádů a vyznamenání a oslovení.

Problematika diplomatických přijetí tvoří poměrně nesourodou oblast těsně spjatou s mnoha dalšími instituty diplomatického protokolu (otázka státních symbolů, protokolárního pořadí, oslovení, etc – viz další kapitoly). V zásadě rozeznáváme dva typy přijetí, a to přijetí na žádost hosta a přijetí na pozvání hostitele.

²⁸ Výjimkou se stává postupně budovaná supranacionální Evropská unie vycházející z konceptu částečně

Diplomatická korespondence je jedním z nejstarších institutů diplomacie a jako taková podléhá mnoha ustáleným formám a pravidlům. Málokterá oblast diplomatického protokolu je formalizována takovým způsobem, jako právě otázka diplomatické korespondence. Mnohé nástroje diplomatické korespondence můžeme bez větších problémů označit za symbol rigidity, neboť i drobná odchylka od zažitých a všeobecně akceptovaných frází může zcela převrátit smysl celého dokumentu. Význam formy a jazykové stránky se blíží významu samotného obsahu a nezřídka ho i převyšuje. Diplomatickou korespondenci můžeme rozdělit do následujících kategorií²⁹:

- 1) pověřovací a odvolací listiny
- 2) dopisy, poselství a deklarace
- 3) telegramy
- 4) konzulský patent
- 5) formální nóta
- 6) verbální nóta
- 7) kolektivní nóta
- 8) identická nóta
- 9) cirkulární nóta
- 10) memorandum
- 11) aide-memoire

Zvláštní postavení mají tzv. protestní a ultimativní nóty, které mohou být odmítnuty jak v okamžiku předání, tak i dodatečně. Podobně může býti naloženo s nesrozumitelnými či urážlivými notami. Obsah i forma jednotlivých dokumentů bývá nezřídka předjednána se spojenci a v některých případech dokonce i s adresátem této nóty. I taková je diplomacie a diplomatický protokol....

Otázky státních symbolů, státních řádů a vyznamenání a oslovení patří k neodlučitelným aspektům konferenční diplomacie a zahraničních návštěv a budou proto nastíněny v uvedených kapitolách.

přenesené suverenity.

²⁹ Šroněk I.: Diplomatický protokol a vybrané otázky etikety, FSV UK 2002, str. 40-41

KAPITOLA V. DYNAMIKA V DIPLOMATICKÉM PROTOKOLU

V této kapitole bych se rád znovu pokusil o širší obecné uchopení problematiky dynamických aspektů diplomatického protokolu, a to spíše z teoretického hlediska a připravil si tak půdu pro praktickou prezentaci dynamických mechanismů v následujících kapitolách.

Jak už bylo několikrát uvedeno, rozhodl jsem se ve své práci rozdělit problematiku diplomatického protokolu na statické a dynamické aspekty. Na základě převažujících statických či dynamických prvků jsem následně rozdělil také základní oblasti diplomatického protokolu. Dynamiku v diplomatickém protokolu je možno pojmout dvojím způsobem, a to jako dynamiku v čase a dynamiku praktickou.

Dynamika v čase vyjadřuje v širším slova smyslu kompletní historický vývoj daného odvětví. Zde je třeba učinit poznámku, že historický vývoj diplomatického protokolu jako celku i jeho jednotlivých oblastí probíhal zásadně evolučním způsobem. Revoluce jakožto symbol diskontinuity je diplomatickému protokolu cizí. V užším slova smyslu můžeme konkrétní odvětví diplomatického protokolu označit za dynamické v čase v případě, že jeho vývoj nebyl dosud ukončen či se nedostal do stádia dočasné stagnace (nezřídka díky završení kodifikačního úsilí), a nebo že samotná materie daného odvětví toto ukončení respektive stagnaci vylučuje. Jelikož každé odvětví diplomatického protokolu prošlo příslušným historickým vývojem, byla by aplikace širšího pojetí kontraproduktivní. Za dynamickou v čase můžeme tedy považovat (v užším slova smyslu) pouze takovou oblast diplomatického protokolu, která se neustále vyvíjí, a to především díky podnětům z každodenní diplomatické praxe.

Praktická dynamika úzce souvisí s rozmanitostí jednotlivých subjektů mezinárodního práva. Tato rozmanitost vychází z odlišných kulturních, historických, politických a náboženských kořenů těchto subjektů. V této souvislosti a na tomto místě je nutno upozornit na quasi praktickou dynamiku. Tento jev bych si dovilil demonstrovat na institutu předání pověřovacích listin nastupujícího vedoucího diplomatické mise. Průběh tohoto významného aktu v jednotlivých státech světa je velmi rozmanitý s různou mírou formálnosti, a proto při letném pohledu přímo svádí k zařazení do

dynamické oblasti diplomatického protokolu. Při bližším zkoumání ale toto zařazení neobstojí. V rámci dodržování zásady nediskriminace probíhá každé předání pověřovacích listin v konkrétním státě zásadně stejným rigidním způsobem, bez ohledu na osobní postavení či zemi původu vedoucího diplomatické mise. Dynamika tohoto procesu tak postrádá svou vnitřní stánku a pouhá vnější odlišnost v jednotlivých státech je nepostačující. Praktická dynamika musí tedy zahrnovat nejen vnější aspekty, ale také vnitřní diverzitu, aniž by přitom porušila výše uvedenou zásadu nediskriminace. Typickým případem jsou dvě oblasti diplomatického protokolu, jejichž podrobnějšímu zkoumání jsou věnovány následující kapitoly, a to konferenční diplomacie a zahraniční návštěvy.

Z výše uvedeného rozboru vyplývá, že pro subsumaci konkrétního oboru diplomatického protokolu do dynamické oblasti, by mělo dané odvětví splňovat obě uvedená kritéria – dynamiku v čase v užším slova smyslu a praktickou dynamiku zahrnující jak vnější aspekty, tak vnitřní diverzitu.

Na závěr obecného rozboru dynamiky diplomatického protokolu je nezbytné zmínit ještě jeden faktor, který do značné míry charakterizuje dynamické aspekty diplomatického protokolu (které jsou obsahem této práce) a je zároveň příčinou i důsledkem jeho dynamiky. Tímto faktorem je relativně volná vazba mezi dynamickými částmi diplomatického protokolu a mezinárodním právem. Zdaleka ne všechny instituty jsou kodifikovány v mezinárodních úmluvách, proto je nutné věnovat zvýšenou pozornost dalším pramenům mezinárodního práva, především pak mezinárodnímu obyčejovému právu a také pravidlům mezinárodní zdvořilosti, která není považována za pramen mezinárodního práva, ale v pojetí diplomacie a diplomatického protokolu jako subsystému mezinárodního práva s mnoha přesahujícími prvky je nepochybně důležitým pramenem těchto dvou oblastí. Podobné postavení zauímají pravidla etikety a společenského styku.

KAPITOLA VI.

KONFERENCEČNÍ DIPLOMACIE

POJEM

Konferenceční diplomacie, respektive její protokolární stránka, která je námětem této kapitoly, patří spolu s institutem zahraničních návštěv státních představitelů k pravděpodobně nejdynamičtějšímu odvětvím diplomatického protokolu, a to v obou shora uvedených smyslech.

Pojmově je nutné rozlišovat mezi kongresem, konferencí a koncilem (resp. synodem). Historicky prvním typem byl církevní (katolický) *koncil* resp. *synod*³⁰. Od dnešních katolických koncilů (resp. synodů) je třeba odlišovat synody dalších křesťanských církví³¹. Pro světská multilaterální setkání zástupců států svolávaná za účelem vyřešení otázek společného či obecného zájmu se postupem času vžilo označení *kongres*. Kongres se od konference odlišoval především postavením zúčastněných osob. Kongresů se zpravidla účastnily i hlavy států a ministři zahraničí, zatímco konference byly většinou obesílány pouze velvyslanci. Toto odlišení platilo především v první polovině 19. století. Poté následovalo období terminologických nejasností, až koncem 19. století postupně převážilo univerzální pojmenování *konference*. Tento pojmový zvrát se definitivně prosadil v souvislosti s mírovými jednáními po první světové válce. Výrazem kongres v moderní době pak označujeme akce mezinárodních nevládních organizací a rovněž i některých nadnárodních firem. Pro zjednodušení a zpřehlednění budu v následujícím textu používat univerzálního výrazu „konferenceční diplomacie“, a to i přes to, že některá setkání byla označována jako „kongresy“ a tudíž by bylo přesnější označení „kongresová diplomacie“.

Mezinárodní konference je nutno odlišovat od tzv. stálých konferencí a od zasedání mezinárodních organizací, resp. jejich orgánů. Prof. Potočný definuje mezinárodní konference jako „shromáždění zástupců jednotlivých států zmocněných projednat a vyřešit určité otázky společného zájmu.“³² Mezinárodními konferencemi

³⁰ Koncil se od synodu liší počtem zúčastněných biskupů; chybí zde tedy mezinárodní prvek.

³¹ Např. synod Československé církve husitské je jakýmsi kolektivním vedoucím orgánem této církve.

³² Potočný M.: Mezinárodní právo - zvláštní část; Praha 1996, str. 192

v nejužším slova smyslu jsou tedy především konference svolávané *ad hoc* jedním či více státy za účelem vyřešení určitého problému společného zájmu, zatímco v širším pojetí zařazujeme i konference svolávané dalšími subjekty mezinárodního práva³³. A konečně v nejširším pojetí nemůžeme přehlédnout podobnost klasické konferenční diplomacie a praxe s protokolární i faktickou stránkou zasedání mezinárodních organizací (a to jak na expertní, tak především nejvyšší úrovni) a stálých konferencí.

Velká většina níže uvedených zásad platí v mírně upravené podobě i pro tato zasedání. Ostatně kořeny mnoha mezinárodních organizací nalézáme právě v tradicích konferenční diplomacie. Mezinárodní konference můžeme dělit např. podle podstaty projednávaných otázek na mírové, hospodářské, politické, bezpečnostní, vědecké, humanitární, odzbrojovací, ale i kulturněhistorické³⁴. Dále z hlediska postavení účastníků na převážně expertní (takové „konference“ často předcházejí vlastnímu jednání a bývají někdy označovány jako pouhé komise) či reprezentativní. Velmi významné je dělení dle sledovaných cílů³⁵:

- 1) diskusní forum ke konkrétnímu tématu či souboru témat,
- 2) konference svolaná za účelem vypracování nezávazných doporučení určených vládám,
- 3) orgán s úkolem vypracovat závazná rozhodnutí pro vlády,
- 4) orgán pověřený vypracováním návrhu mezinárodního dokumentu,
- 5) vznik diskusního fora (prostoru) pro výměnu informací.

Zvláštním typem konferencí jsou takzvané *summity*, neboli konference na nejvyšší úrovni, jichž se dle zvyklostí a formy vlády jednotlivých států účastní buď hlavy těchto států, předsedové vlád (platí především pro monarchie, neboť účast na akci tohoto typu se neslučuje s majestátem) a nebo oba vrcholní představitelé. Doprovod ze strany ministra zahraničí je spíše pravidlem, nežli výjimkou.

³³ ONS a její přidružené organizace, Rada Evropy, etc

³⁴ např. k tématu holocaustu, poválečnému odsunu Němců a Maďarů, etc

³⁵ Šroněk I.: Diplomatický protokol a vybrané otázky etikety, FSV UK 2002, str. 35

HISTORICKÝ EXKURZ

Za předchůdce dnešních kongresů a konferencí můžeme označit významné církevní koncily v 15. století jejichž náplní byla mimo jiné i otázka boje s nekřesťanskými Turky a Tatary³⁶. Na těchto kongresech byly položeny prazáklady mnoha klíčových institutů moderního diplomatického protokolu. K nejdůležitějším patřily otázky jednacího jazyka³⁷, pořadí států či pořadí hlasování. Za skutečný počátek moderní konferenční diplomacie je ale zpravidla považována série několikaletých jednání v Münsteru a Osnabrücku předcházející uzavření Vestfálského míru v roce 1648. Novým kvalitativní předělem v konferenční diplomacii byl Vídeňský kongres v roce 1815, na který navázala série kongresů a konferencí. Již následující kongres v Cáchách³⁸ předznamenal evropský diplomatický vývoj podstatné části 19. století. Toto období bývá nazýváno „Koncertem velmocí“. Ve své prvotní fázi (do revolučního roku 1830) můžeme dokonce s nadsázkou hovořit o vzniku quasi stálé konference evropských³⁹ velmocí, přičemž jednotlivé kongresy a konference lze v tomto případě považovat za „jednací dny“ této pomyslné instituce (viz dále). Dalším neméně důležitým momentem byla skutečnost, že Cášský kongres byl vůbec prvním shromážděním panovníků, politiků a diplomatů v době míru, resp. nikoli v době poválečné⁴⁰. Konference v Opavě⁴¹ věnovaná otázkám revolucí v Itálii a Španělsku je z hlediska diplomatického protokolu potažmo diplomacie význačná především tím, že ač se Francie a Velká Británie odmítly oficiálně konference zúčastnit, tak přesto vyslaly pozorovatele. Závěrečný dokument ovšem jejich zástupci nepodepsali a tím *de facto* pohřbili výsledek celého jednání. Zbylé velmoci poté uspořádaly navazující kongres v Lublani⁴². Kongresu ve Veroně⁴³ se opět účastní zástupci všech pěti velmocí. Mnoho zemí zastupovaly samotné hlavy státu, s výjimkou Velké Británie a Francie. Poté co Castlereagh spáchal sebevraždu a nahradil ho Canning odmítající zasahování do kontinentálních problémů, zastupoval Velkou Británii vévoda Wellington. Francie byla zastoupena ministrem zahraničí vévodou de Montmorency-Laval a

³⁶ Avšak nejdůležitějším bodem programu těchto kociů zůstala bezesporu otázka papežského schyzma.

³⁷ V 15. stol. byla jednacím jazykem diplomatů latina.

³⁸ Svolán Castlereaghem v roce 1818 za účelem normalizace vztahů s Francií.

³⁹ Spojené státy důsledně uplatňovaly politiku izolace na základě Monroeovy doktríny z roku 1823.

⁴⁰ Účastnili se mimo jiné Alexandr I., František I., Fridrich Vilém III., Metternich, Castlereagh, Wellington, Canning,

⁴¹ Richelieu, de Rayneval, Herdenberg, Humboldt

⁴² 1820

⁴³ 1821 k otázkám nebezpečí revoluce v Itálii

HISTORICKÝ EXKURZ

Za předchůdce dnešních kongresů a konferencí můžeme označit významné církevní koncily v 15. století jejichž náplní byla mimo jiné i otázka boje s nekřesťanskými Turky a Tatary³⁶. Na těchto kongresech byly položeny prazáklady mnoha klíčových institutů moderního diplomatického protokolu. K nejdůležitějším patřily otázky jednacího jazyka³⁷, pořadí států či pořadí hlasování. Za skutečný počátek moderní konferenční diplomacie je ale zpravidla považována série několikaletých jednání v Münsteru a Osnabrücku předcházející uzavření Vestfálského míru v roce 1648. Novým kvalitativní předělem v konferenční diplomacii byl Vídeňský kongres v roce 1815, na který navázala série kongresů a konferencí. Již následující kongres v Cáchách³⁸ předznamenal evropský diplomatický vývoj podstatné části 19. století. Toto období bývá nazýváno „Koncertem velmocí“. Ve své prvotní fázi (do revolučního roku 1830) můžeme dokonce s nadsázkou hovořit o vzniku quasi stálé konference evropských³⁹ velmocí, přičemž jednotlivé kongresy a konference lze v tomto případě považovat za „jednací dny“ této pomyslné instituce (viz dále). Dalším neméně důležitým momentem byla skutečnost, že Cášský kongres byl vůbec prvním shromážděním panovníků, politiků a diplomatů v době míru, resp. nikoli v době poválečné⁴⁰. Konference v Opavě⁴¹ věnovaná otázkám revolucí v Itálii a Španělsku je z hlediska diplomatického protokolu potažmo diplomacie význačná především tím, že ač se Francie a Velká Británie odmítly oficiálně konference zúčastnit, tak přesto vyslaly pozorovatele. Závěrečný dokument ovšem jejich zástupci nepodepsali a tím *de facto* pohřbili výsledek celého jednání. Zbylé velmoci poté uspořádaly navazující kongres v Lublani⁴². Kongresu ve Veroně⁴³ se opět účastní zástupci všech pěti velmocí. Mnoho zemí zastupovaly samotné hlavy státu, s výjimkou Velké Británie a Francie. Poté co Castlereagh spáchal sebevraždu a nahradil ho Canning odmítající zasahování do kontinentálních problémů, zastupoval Velkou Británii vévoda Wellington. Francie byla zastoupena ministrem zahraničí vévodou de Montmorency-Laval a

³⁶ Avšak nejdůležitějším bodem programu těchto kociů zůstala bezesporu otázka papežského schyzma.

³⁷ V 15. stol. byla jednacím jazykem diplomatů latina.

³⁸ Svolán Castlereaghem v roce 1818 za účelem normalizace vztahů s Francií.

³⁹ Spojené státy důsledně uplatňovaly politiku izolace na základě Monroeovy doktríny z roku 1823.

⁴⁰ Účastnili se mimo jiné Alexandr I., František I., Fridrich Vilém III., Metternich, Castlereagh, Wellington, Canning,

⁴¹ Richelieu, de Rayneval, Herdenberg, Humboldt

⁴² 1820

⁴³ 1821 k otázkám nebezpečí revoluce v Itálii

velvyslancem ve Velké Británii vikomtem de Chateaubriand. Setkání bylo věnováno především situaci ve Španělsku a jeho jihoamerických koloniích. Z hlediska předmětu této práce je zajímavé, že zástupci zúčastněných států odmítli přijmout řeckého vyslance a tím se vyhnuly řešení další komplikované otázky, a to řecké snahy o odtržení od Osmanské říše. Veronský kongres byl posledním velkým kongresem doby předbřeznové a zástupci velmocí se nadále scházeli pouze na konferencích na nižších úrovních. Odmítnutí snahy Alexandra I. svolat na rok 1824 do Petrohradu kongres k tzv. *Východní otázce*⁴⁴ je možno považovat diplomatickou porážku Ruska. Již v roce 1823 ovšem došlo ke skutečně přelomové události, když Velká Británie zaslala řeckým povstaleckým orgánům oficiální nótu, ve které je uznala za válčící stranu. Tento krok nemůže být interpretován jinak, nežli jako uznání *de facto* se všemi mezinárodněprávními důsledky.

Všechna další setkání zástupců evropských mocností až do Londýnské konference v roce 1871⁴⁵ včetně se soustředily především na řešení problému *ex post* (většinou po válce či jiném konfliktu). Haagské mírové konference na přelomu 19. a 20. století navazují na kongresy a konference doby předbřeznové, a to především snahou řešit problémy dříve, nežli přerostou v ozbrojený konflikt. Rovněž nesmíme opomenout vznikající snahy o kodifikaci některých oblastí mezinárodního práva. Vznikají rovněž první mezinárodní organizace⁴⁶.

19. století bývá někdy označováno za zlatou éru diplomacie. Díky do té doby nevídanému nárůstu intenzity diplomatických styků na všech úrovních dochází k revizi stávajících diplomatických institutů. Mnohé fundamentální prvky moderní diplomacie mají své kořeny právě v tomto období. Považuji za nezbytné zdůraznit, že výše uvedený proces byl nejen produktem své doby, ale rovněž výsledkem práce pravděpodobně nejschopnějších diplomatů všech dob. Rovněž prestiž diplomatického povolání se radikálně mění - diplomat již více nebyl „*l'espion honorable*“⁴⁷. Soudobí vrcholní diplomaté měli v porovnání s dnešními také podstatně větší pravomoci a rovněž i odpovědnost. A nově vznikající konferenční diplomacie byla ideálním prostředím pro

⁴³ 1822

⁴⁴ oblast Balkánu

⁴⁵ po prusko-francouzské válce 1870-1871

⁴⁶ V roce 1875 vzniká první mezinárodní organizace - Poštovní unie.

⁴⁷ Obzvláště v 16. a 17. století se toto označení nepovažovalo za urážející.

kultivaci a standardizaci celého odvětví. Jedním z klíčových prostředků byl právě diplomatický protokol, jehož postupně všeobecně akceptované zásady nezřídka pomohly obrousit hrany a především překlenout zdánlivě nepřekonatelné rozdíly v pohledu na nejdůležitější problémy své doby. Lidé jako Castlereagh, Metternich, Talleyrand a další nejvýznamnější diplomaté 19. století mohou být bez větších pochybností právem označeni za otce moderní diplomacie a přeneseně i diplomatického protokolu. Svým jednáním, chováním, vystupováním a hlavně autoritou na dlouhou dobu vymezili mantinely obou vzájemně těsně propojených oborů.

Konferenční diplomacie prošla v první polovině 20. století poměrně zajímavým vývojem od mírových konferencí, přes odzbrojovací, strategické vojenskokonzultační⁴⁸ až po konference ustavující mezinárodní organizace. Významně se rovněž zvyšoval počet konferencí a setkání zaměřených na kodifikaci jednotlivých oblastí mezinárodního práva. Poválečný vývoj je možno charakterizovat částečným ústupem konferenční diplomacie ve prospěch mezinárodních organizací (resp. stálých konferencí), a to jak už v oblasti výše uvedené kodifikace, tak především díky samotnému vzniku těchto organizací, které na stálo přebírají problematiku některých otázek dříve řešených pouze *ad hoc*. Četnost a význam konferenční diplomacie opět vzrostla v souvislosti s jednáním o odzbrojení, rostoucí ekonomickou globalizací a v neposlední řadě i postupným formováním supranacionálního útvaru Evropských společenství, resp. Evropské unie.

⁴⁸ např. Jaltská, Therenánská, Moskevská a další konference za druhé světové války

KONFERENCE PRAXE

Následující text se vztahuje primárně k mezinárodním konferencím v užším slova smyslu, ale drtivá většina zde uvedených procesů a postupů může být aplikována na mezinárodní konference v širším slova smyslu a rovněž i na zasedání či jednání v rámci mezinárodních organizací (výjimku tvoří např. stálý jednací řád a stálý sekretariát).

Svolání, příprava, program a zahájení konference; administrativní zázemí

Zatímco velké mezinárodní konference (především odborného rázu) bývají většinou připravované dlouhé měsíce a někdy i roky dopředu, mohou být menší především regionální či odborné konference připraveny v řádu týdnů, maximálně několika měsíců. Krizové summity nejvyšších představitelů (většinou pouze úzkého okruhu dotčených států či velmocí) mohou být ovšem zorganizovány v řádu dnů. Takové případy spadají ale spíše do institutu návštěv zahraničních představitelů (viz následující kapitola). Obecně lze tedy prohlásit, že od prvotního nápadu svolat konferenci k faktickému příjezdu delegátů a zahájení jednání uplyne obvykle dlouhá doba plná horečné činnosti nejen zástupců pozvaných zemí, ale především svolavatele, resp. hostitele.

Prvotním impulsem ke svolání konference může být široká škála skutečností eskalací dlouhodobého konfliktu zájmů počínaje, přes závažné a neočekávané změny na politické mapě světa či regionu, diplomatické či jiné incidenty, podněty odborné veřejnosti i nevládních organizací, tlak veřejného mínění, ekonomickou nebo energetickou krizi, až po rozsáhlou ekologickou katastrofu či politicky motivovanou snahu odvrátit pozornost od palčivých domácích problémů, resp. snaha o splnění předvolebních slibů. Impulsem tak může být v podstatě cokoli. Prvotním a veřejnosti většinou utajeným krokem svolavatele či iniciátora konference musí být otestování reakcí potencionálních účastníků na možnost jejího svolání. Tento proces se uskutečňuje zásadně prostřednictvím diplomatických kanálů, výjimečně i v rámci osobního setkání nejvyšších představitelů (třeba i na již probíhající konferenci nebo summitu). Klíčová není pouze otázka možné účasti jednotlivých zemí, ale rovněž i průchodnost osoby hostitele resp. hostitelské země. Mnohé konference tak bývají

svolávány prostřednictvím mezinárodních organizací. Tradičními konferenčními městy jsou Vídeň⁴⁹ Ženeva⁵⁰, Londýn, Paříž, New York, Washington, Berlín a v posledních desetiletí i některá města v rozvojových zemích⁵¹. Tradiční místa mají silnou podporu mezi úředníky a diplomaty především z čistě materiálních důvodů, jako je technické zázemí a hlavně osobní pohodlí účastníků, zatímco „exotická“ místa bývají nezdědka vybírána jako ústupek početně silnějším, ale faktickým vlivem mnohem slabším převážně rozvojovým zemím. V posledních letech sílí rovněž trend pořádání konferencí s kontroverzním obsahem ve státech se silnou autoritou úředních orgánů a paradoxně dokonce i jistým omezením lidských práv, a to z ohledem na antiglobalizační hnutí a nebezpečí teroristických útoků. Z těchto důvodů je očekáván rovněž nárůst konferencí a setkání v menších městech s horší dopravní i jinou obslužností (samozřejmě jen pro očekávané demonstranty či potencionální teroristy, servis pro delegáty musí být vždy perfektní). Jak už jsem se zmínil, tak iniciátor celé konference nemusí být nutně také jejím svolavatelem potažmo hostitelem, a to především aby se předešlo potencionálním výhradám některých účastníků a všeobecně jakýmkoli výhradám ohrožujícím konání celé akce. O klíčové pozici hostitele pro průběh celé konference je pojednáno v další části textu.

Poté co jsou diplomatickými kanály doručeny převážně pozitivní ohlasy na umístění, podobu a především téma konference, je tato skutečnost většinou mediálně prezentována, a to současně se zahájením prací na přípravách celé akce. Tato příprava probíhá na třech paralelních a vzájemně provázaných liniích, a to linii organizační, administrativnětechnické a protokolární. Prvotním úkolem „organizační linie“ je vypracování seznamu potencionálních účastníků (států), případně i pozorovatelů (státy, zástupci mezinárodních organizací, NGO), předjednání jednacího řádu a podrobnější rozpracování programu. Administrativnětechnické aspekty zahrnují především zajištění odpovídajících ubytovacích kapacit, dopravní infrastruktury, zázemí pro představitele médií a v neposlední řadě rovněž vhodných jednacích prostorů od nejmenších salónek pro jednání mezi čtyřma očima a po velký konferenční sál pro všechny delegáty. Úloha protokolární přípravy je rovněž klíčová. Nervovým uzlem celé přípravy a později i

⁴⁹ mimo jiné díky sídlu některých součástí a přidružených organizací OSN a své neutralitě

⁵⁰ obdobně jako v případě Vídně

⁵¹ např. Dubaj

průběhu se stává tzv. *sekretariát konference*, jehož prostřednictvím jsou mimo jiné doručovány účastníkům předběžné návrhy jednotlivých bodů programu. Sekretariát se rovněž podílí na shromáždění podkladů, zpracování analýz a vůbec obecně přispívá k hladkému průběhu celé akce. Zajišťuje dále administrativnětechnické a tlumočnické služby. Administrativnětechnické náklady nese zpravidla hostitel, resp. pořadající mezinárodní organizace. Ubytování, dopravu do cílového města a ostatní „soukromé“ náklady si hradí každá delegace z vlastního rozpočtu. Výše zmíněný jednací řád a co nejkonkrétnější program celé konference musí být k dispozici ještě před příjezdem delegátů.

Postavení delegátů a pozorovatelů na mezinárodních konferencích je obecně upraveno *Vídeňsko úmluvou o zastoupení států a jejich stycích s mezinárodními organizacemi univerzální povahy*. V zásadě platí, že obecné podmínky delegací stanoví předem domluvená pravidla pro příslušnou konferenci (počet delegátů a případně i doprovodu, odbornost, vyžadované diplomatické postavení, etc). Konkrétní členy delegace jmenuje každý stát dle svého uvážení, ale samozřejmě se zřetelem na pravděpodobné složení ostatních delegací. Delegace se většinou skládá z vedoucího delegace, delegátů a doprovodu tvořeného diplomatickým, administrativnětechnickým a služebním personálem. Vedoucí delegace se prokazuje předsedajícím či vedoucím sekretariátu plnou mocí⁵², která jednoznačně informuje o poslání, funkci a pravomocích delegace. Zvláštní ustanovení platí pro delegace vedené hlavou státu, a to na základě Úmluvy o zvláštních misích.

Konferenci zahajuje hostitel, který je zpravidla dle předjednaného a následně schváleného jednacího řádu rovněž předsedajícím celé konference. Po vyslovení souhlasu s navrženým jednacím řádem volí delegáti zbývající funkcionáře (místopředsedové, zpravodajové) a schvalují více či méně podrobný program. Takto schválený program představuje zpravidla maximum, na kterém se byly účastníci schopni předem dohodnout a tvoří tak v podstatě mantinely veškerého jednání v rámci konference. Zásadní změny programu nejsou obvykle možné.

⁵² Podepisuje většinou hlava státu či ministr zahraničí.

Vlastní jednání, výsledky konference, závěrečný dokument

Vlastní jednání na konferenci se řídí mnoha pravidly, ale stejně jako každé jiné jednání zachovává některé univerzální zásady. Konkrétní podoba se liší dle počtu účastníků, obsahu jednání, schváleného programu a stanovených cílů. V rámci větších konferencí pracují většinou rozličné odborné komise a expertní týmy, v nichž bývají zastoupeni členové jednotlivých delegací, ale mohou být složeny i z nezávislých odborníků na danou problematiku. Nejpočetnějším orgánem takové konference je plénum všech delegátů, ale klíčová rozhodnutí padají především na setkání vedoucí jednotlivých delegací, kteří jednají na základě předem připravených a předjednaných materiálů. Klíčová je úloha předsedajícího jako stabilizačního prvku a především hlavního moderátora celého jednání. Předsedající tak například udílí slovo jednotlivým zástupcům, usměrňuje směr diskuse a nezřídka dokonce uklidňuje vzbouřené vášně a vůbec všeobecně vytváří prostředí pro konstruktivní jednání a překonání vzájemně protichůdných postojů. Materie mezinárodních negociací není ovšem tématem této práce. Protokol (a nejenom diplomatický, ale obecně zásady etikety) může hrát při nezřídka velmi namáhavých a emočně vypjatých jednání klíčovou stabilizační úlohu, která udrží strany za jednacím stolem. Z nejzákladnějších protokolárních otázek nelze nezmínit volbu jednacího jazyka, resp. jazyků (součást jednacího řádu), zasedací pořádek či pořadí a způsob přednášení příspěvků. I tak zdánlivě malicherná věc jako je pořadí příjezdu delegátů může být velmi důležitá. Avšak tím se možnosti diplomatického protokolu zdaleka nevyčerpávají. Mezinárodní konference není jen řadou nekonečných jednání a debat, ale také jednou velkou společenskou událostí s množstvím nejrůznějších recepcí, banketů, operních představení i koncertů. A právě na první pohled neformální, ale ve skutečnosti vrcholně formalizované prostředí těchto akcí přináší nezřídka zásadní průlom v doposud neřešitelné situaci. Z hlediska protokolárního nesmíme opomenout zásadní otázku předností a pořadí delegací. Pořadí delegací se určuje dle abecedního pořádku názvů států, a to ve stanoveném jazyce⁵³. Obecně se používá především anglická nebo francouzská abeceda. Identifikace delegací a delegátů na velkých konferencích probíhá zpravidla podle zemí („o slovo se hlásí zástupce České republiky“), zatímco v rámci menších konferencí nebo konferencí s převážně

⁵³ Šroněk I.: Diplomatický protokol a vybrané otázky etikety, FSV UK 2002, str. 37

vědeckým zaměřením jsou delegáti identifikováni jménem a případně i hodností nebo akademickým titulem. Z protokolárního hlediska jsou významné i otázky používání, státních symbolů či problematika zasedacího pořádku, a nebo například i zdánlivě banální a na první pohled nevýznamná záležitost – tlumočení. Tyto okruhy budou podrobněji rozebrány v následující kapitole zabývající se zahraničními návštěvami oficiálních představitelů státu.

Výsledek konference, ať už je jakýkoli, a to i v případě totálního neúspěchu a krachu všech jednání, bývá shrnut do závěrečného dokumentu (resp. dokumentů). Tyto dokumenty mívají podobu rezoluce, rozhodnutí, závěrečného shrnutí, a nebo i pouhého tiskového komuniké tlumočeného předsedajícím (tato varianta přichází v úvahu právě v případě již zmiňovaného totálního neúspěchu). Právní i faktická relevance závěrečných dokumentů může oscilovat od nezávazných a nic neříkajících deklarácí až po komplexně připravené a předjednané mezinárodní dohody (viz nejrůznější kodifikační konference). Avšak i na první pohled právně nezávazný akt může mít dalekosáhlé důsledky. Asi nejznámějším případem této faktické, nikoli právní, extenze byl *Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě* přijatý všemi 35 zúčastněnými zeměmi 1. srpna 1975. Závěrečný dokument bývá většinou podepsaný všemi zúčastněnými státy. V případě, že to připouští jednací řád, mohou některé delegace připojit svůj podpis s výhradou.

KAPITOLA VII.

ZAHRANIČNÍ NÁVŠTĚVY STÁTNÍCH PŘEDSTAVITELŮ

OBEČNÁ CHARAKTERISTIKA, TYPOLOGIE, HISTORIE

Zahraniční návštěvy oficiálních představitelů státu patří k nejdynamičtějším oblastem diplomatického protokolu vůbec, a to jak ve smyslu vývoje celého odvětví, tak především v dynamice té které konkrétní návštěvy, ať už v přípravném procesu nebo v jejím samotném průběhu. Zahraniční návštěvy státních představitelů rozlišujeme ze dvou různých hledisek, a to dle osoby, která návštěvu vykonává a dle toho, koho návštěva zastupuje. Typologie návštěv dle postavení osoby může být pojata následujícím způsobem:

- 1) návštěva na nejvyšší úrovni, tj. návštěva hlavy státu,
- 2) návštěva na úrovni nevyšších ústavních činitelů (předseda vlády nebo předseda parlamentu či jedné z jeho komor),
- 3) návštěva na ministerské úrovni včetně vedoucích dalších významných úřadů veřejné správy (předseda NKÚ, guvernér ČNB, etc),
- 4) návštěva na úrovni vysokých státních úředníků (za jistých okolností mohou do této kategorie spadat i ředitelé některých významných státních podniků), resp. zástupců parlamentu,
- 5) návštěva na úrovni výše postavených státních úředníků,
- 6) návštěva představitelů ozbrojených složek,
- 7) speciální postavení zahraničních návštěv některých quasi oficiálních představitelů (významní církevní hodnostáři, bývalí nejvyšší představitelé státu⁵⁴, mimořádné osobnosti kulturního, vědeckého či společenského života) může odrážet jejich faktický či ceremoniální vliv. Časté bývá rovněž více méně oficiální pověření těchto osob ze strany domovského státu (v předstihu notifikované hostitelské zemi) určitým ceremoniálním či ryze praktickým úkolem. Takovýto „posel dobré

⁵⁴ příkladem jsou například mise bývalých prezidentů USA

vůle“ s přirozenou autoritou může často dokázat mnohem více, nežli oficiální představitelé státu.

Podle druhého principu dělíme zahraniční návštěvy oficiálních představitelů na oficiální a soukromé. Soukromá návštěva může být turistického, lázeňského či tranzitního charakteru. Stejně tak může těsně navazovat na oficiální návštěvu či jí předcházet. I soukromé návštěvy vysokých státních představitelů je nutno notifikovat orgánům navštívené země. Návštěvník si hradí veškeré náklady svého pobytu, ale navštívená země i v tomto případě odpovídá ze jeho bezpečnost. Obvyklé také bývají neformální pozvání či přijetí u významných představitelů navštíveného státu. Oficiální návštěvy dělíme na:

- 1) státní návštěvy,
- 2) pracovní návštěvy,
- 3) mimořádné návštěvy zpravidla spojené s konkrétní, dopředu neočekávanou událostí (korunovace, královské svatby, státní pohřby).

Státní návštěvou v širším slova smyslu rozumíme každou oficiální návštěvu hlavy státu, s výjimkou výše uvedených mimořádných návštěv. Státní návštěvou v užším slova smyslu je pak vysoce formalizovaná (nejvíce opět pochopitelně v monarchiích) návštěva hlavy státu, která se vyznačuje některými specifickými znaky (přehlídka čestné stráže, slavnostní banket na počest hosta, kladení věnců, etc). Tyto znaky se mohou v jednotlivých zemích mírně odlišovat, ale i zde platí již několikrát zmiňovaná zásada nediskriminace. Státní návštěva v užším slova smyslu trvá rovněž déle než jeden den a uskutečňuje se zásadně za účasti manželky či manžela hosta.

Pracovní návštěvy jsou charakterizovány především maximální zjednodušením protokolárních náležitostí a bývají většinou jednodenní, maximálně dvoudenní. Avšak i součástí těchto návštěv může být přijetí u hlavy státu či jiného představitele nejvyšších ústavních orgánů. Skutečné „pracovní“ návštěvy se pak většinou konají bez účasti manželek resp. manželů. Obecně lze prohlásit, že čím je návštěva formálnější a „oficiálnější“, tím početnější delegace se zahraniční cesty účastní. Hlavy státu jsou na svých státních návštěvách (nejen) v užším slova smyslu nezřídka doprovázeny ministrem zahraničí a případně i dalšími ministry a vedoucími představiteli administrativy. Všechny oficiální návštěvy, a to i návštěvy mimořádné se konají na

pozvání hostitele. Hostitel odpovídá nejen za organizační, ale rovněž bezpečnostní zajištění celé návštěvy. Nese rovněž většinu finančních nákladů s výjimkou dopravy účastníků do země a ze země a společenských akcí pořádaných hostem. Odpovídá rovněž za zdravotní stav členů delegace.

Zahraniční návštěvy jsou z historického hlediska velmi starou institucí, jejíž kořeny sahají hluboko do minulosti, až do dob antiky a starověku. Ve středověké a ranně novověké Evropě nalézáme postupně tři centra do kterých se koncentrovaly nejvýznamnější „státní“ návštěvy, a to Svatý stolec v Římě, sídlení město císaře Svaté říše římské (po jistou dobu⁵⁵ jím byla i Praha) a posléze dvůr francouzského krále ve Versailles. Velká francouzská revoluce, dekapitace panovníka a především rozkladná idea republikanismu znamenala na dlouhou dobu konec návštěvám na nejvyšší úrovni v západní Evropě. Tento trend byl na několik let obrácen po porážce Napoleona a následném Vídeňském kongresu, avšak revoluční rok 1830 se stal pověstným posledním hřebíčkem do rakve institutu státních návštěv na nejvyšší úrovni.

K částečnému uvolnění došlo na přelomu devatenáctého a dvacátého století v souvislosti s formování dvou nepřátelských bloků. Do této doby spadá i historická návštěva cara Mikuláše I. na dvoře královny Viktorie⁵⁶. Intenzita státních návštěv v meziválečném období nebyla nijak povzbudivá. Kvantitativním i kvalitativním předělem byl až vznik Organizace spojených národů, proces dekolonizace a především bouřlivý rozvoj technologie dopravy, zejména pak významné posílení bezpečnosti leteckého spojení. Hovoříme-li o kvalitativním předělu, tak máme na mysli mnohdy až radikální zjednodušení formálních stránky a tedy faktický pokles „kvality“ těchto návštěv, alespoň co se nezbytného protokolárního minima týče.

⁵⁵ za Karla IV.

⁵⁶ Rob F.: Společenský styk a základy protokolární praxe, str. 59

ORGANIZACE ZAHRANIČNÍ NÁVŠTĚVY V POZICI HOSTITELE

Přípravná fáze

Přestože intenzita návštěv na všech úrovních v posledních letech značně narůstá, tak je potřeba věnovat každé z nich tu největší možnou péči. „Z protokolárního hlediska neexistují akce malé, nebo velké. Všechny vyžadují patřičnou přípravu. Jsou pouze velké a malé ostudy.“⁵⁷ Úloha protokoláře bývá často nevděčná, protože pokud zorganizuje návštěvu dobře, tak se během jejího průběhu jeví jako zbytečný člověk. Jaké jsou tedy jednotlivé kroky přípravy návštěvy ze zahraničí?:

- 1) roční rámcový plán,
- 2) termín návštěvy,
- 3) příprava podkladů,
- 4) program návštěvy,
- 5) seznam delegace.

Roční (rámcový) plán zahraničních cest vychází ze zaslanych pozvání. Tato pozvání bývají primárně zasílána na určitou funkci a až sekundárně na konkrétní osobu a zásadně přechází na nástupce. Výjimku představují státní návštěvy v užším slova smyslu. Pozvání musí být přijato.

Termín návštěvy je zásadně domlouván a upřesňován prostřednictvím diplomatických kanálů; u návštěv na nižší úrovni je přípustná i přímá dohoda mezi hostem a hostitelem.

Příprava podkladových materiálů je stejně důležitá jako protokolární příprava. Podklady by měly obsahovat mimo jiné scénář k jednání, rozličné náměty k jednání, informace o zahraniční, vnitropolitické a hospodářské situaci státu hosta, životopis hosta a dalších významných členů delegace, základní historicko-geograficko-politické informace o zemi původu hosta a rovněž i aktualizovaný přehled nejnovějších událostí. Na shromáždění všech těchto materiálů je nutno vyčlenit patřičně dlouhou dobu.

Detailní **program návštěvy hosta** je jedním z klíčových bodů úspěchu celé návštěvy. Nejprve je nutno zjistit, jaký druh dopravy host a jeho delegace zvolí, dále je nezbytný dotaz na představu hosta o vlastním programu, jeho zdravotní stav a další osobní požadavky.

⁵⁷ Rob F.: Společenský styk a základy protokolární praxe, s 59

Vzorové a univerzální schéma návštěvy:

- a) příjezd či přilet,
- b) přivítání,
- c) odjezd do místa ubytování,
- d) jednání,
- e) podpis dokumentu,
- f) tisková konference,
- g) oficiální přijetí, resp. setkání s,
- h) návštěva průmyslových zařízení či dalších objektů hostova zájmu,
- i) návštěva kulturního zařízení,
- j) prohlídka města,
- k) návštěva místa mimo hlavní město,
- l) setkání s krajany,
- m) kladení věnců,
- n) společenské akce (pořádá hostitel i host),
- o) slavnostní oběd či večeře,
- p) rozloučení,
- q) odjezd či odlet.

Při plánování programu prvního dne je nutné mít na zřeteli možný vliv časového posunu na delegáty. Další body je možno přidávat či odebírat dle konkrétního typu návštěvy a především osoby hosta. Po stanovení základního schéma návštěvy je nezbytné vytvořit minutovník, neboli *itinerář*. Itinerář obsahuje identifikaci jeho „majitele“, datum pobytu a seznam celé delegace (včetně titulů, hodností a funkcí), to pochopitelně v patřičném protokolárním pořadí. Bývají uváděna i jména členů organizačního či čestného doprovodu a rovněž i tlumočnicků. Další sekce je vyhrazena rozsazení delegátů do vozidel, vrtulníků a dalších dopravních prostředků. Zejména u početných delegací se toto rozsazení dynamicky mění v závislosti na separátních programových liniích. Teprve poté následuje vlastní minutovník celé návštěvy, a to včetně výpisu zúčastněných osob. Další část minutovníku obsahuje program manželky či manžela hosta. Itinerář uzavírá seznam důležitých adres a telefonních čísel (velvyslanectví hosta, hotel či rezidence, kontakty na místa předpokládaných návštěv, etc). Součástí minutovníku je i rozdělení

odpovědnosti za jednotlivé sekce (tato část je pouze interní a nepřekládá se). Po překladu je minutovník rozmnožen v patřičném nákladu a rozeslán všem zúčastněným. U organizačně náročných akcí je obvyklé, že jednotliví členové delegace dostávají speciální itineráře se svým programem a jen obecným obrazem celého dění.

Seznam delegace je psán v protokolárním pořadí. S problematikou transkripce některých jmen z jiného písma, než-li latinky může pomoci příslušný specialista, dále je možný dotaz na velvyslanectví hostitelské země v konkrétním státě a nebo i navázání užšího kontaktu s protokolářem hosta.

Vlastní průběh návštěvy

Přilet či příjezd delegace je faktickým zahájením připravené návštěvy. V případě letecké dopravy delegace je nezbytné před jejím přiletem znovu zkontrolovat veškeré náležitosti, včetně správně vyvěšených vlajek, seřazení kolony vozidel či prezence vítajících členů vlastní delegace. V případě pozemní dopravy je nezbytné zajistit hladké překročení hranic a doprovod již od prvních kroků na našem území. Rozsazení do vozidel probíhá dle předem připraveného pořádku, přičemž hlavního hosta doprovází hlavní hostitel, resp. hlavní vítající hostitel. Ubytování hostů probíhá rovněž dle protokolárního pořadí. Zasedací pořádek hostů vychází opět z tohoto pořadí, s některými výhradami. Při každém jednání je nezastupitelná úloha tlumočnicku. Je proto nezbytné zajistit dostatečný počet kvalifikovaných osob a patřičné technické zázemí. Nelze zapomínat ani na fakt, že excelentní ovládnutí jazyka není jedinou podmínkou pro uvedenou činnost. Velké nároky jsou kladeny rovněž na nenápadné vystupování tlumočnicka, jeho schopnost „nebýt viděn“, perfektní vzhled a společenský oděv, decentní vystupování a především diskrétnost a důvěryhodnost. Tlumočnick by měl mít možnost seznámit se v dostatečném předstihu se všemi relevantními materiály a podklady. Akt podpisování dokumentu je jedním z vyvrcholení celého programu. Dokument je samozřejmě již dávno předjednan, schválen a přeložen do příslušných jazyků. Oficiální dokumenty jsou vždy založeny v deskách se státním znakem. Postavení vlajek bude osvětleno později. Samotný akt probíhá za účasti významných členů delegace a především zástupců médií, jimž je ostatně celá ceremonie primárně určena. Prvotní výměnu podepsaných dokumentů zásadně neprovádí signatáři, ale

jejich sekretáři. Po připojení podpisu k podpisu partnera vedoucí delegací povstanou a podepsané dokumenty si předají. Zpravidla následuje potřesení rukou a krátké proslovy v pořadí hostitel – host. Teprve poté nastává čas pro slavnostní připítek. Po skončení slavnostní ceremonie bývá zvykem uspořádat tiskovou konferenci, *press foyer*⁵⁸ a nebo alespoň publikovat tiskové komuniké. Klíčovým předpokladem pro mediální úspěch celé akce je bezchybný servis pro zástupce médií. Naštvaný či znechucený novinář dovede leckdy jediným příspěvkem znevážit mnohaměsíční práci desítek až stovek lidí. Žádná oficiální návštěva se neobejde bez precizně připravených a organizačně zvládnutých společenských akcí. Protokolární a hlavně společenská pravidla této oblasti jsou velmi obsáhlá, kazuistická a do značné míry se vymykající duchu této práce, a proto se omezím jen na stručné vyjmenování nejdůležitějších typů: oficiální slavností bál, slavnostní večeře, slavnostní oběd, pracovní oběd, recepce, koktejl, číše vína, čaj, buffet-lunch (buffet-dinner), garden party, pracovní snídane, hudební či filmový večer. Každá výše uvedená společenská akce má svá vlastní více či méně rigidní formální pravidla, včetně podávaného občerstvení, předepsaného společenského oděvu a rovněž i nezbytného doprovodu. Kulturní program delegace zahrnuje většinou návštěvu koncertu klasické hudby, operního představení či baletu (divadelní či činoherní představení nejsou příliš vhodná vzhledem k jazykové bariéře) a takřka vždy prohlídku historických pamětihodností, pokud možno symbolizujících vzájemný vztah obou národů. Obecně je žádoucí přizpůsobit se osobním zálibám hosta. Doprovodný program zahrnuje návštěvy podniků, univerzit, vojenských útvarů a dalších míst. Vychází částečně z přání hosta, ale také z toho, co chceme hostovi ukázat, čím hodláme zaujmout. U vícedenních návštěv platí pravidlo vyhradit alespoň jeden den návštěvy programu mimo hlavní město. Návštěva končí rozloučení a vyprovozením delegace k letadlu či na státní hranice. Z praktického hlediska je velmi užitečné provést následný rozbor celé návštěvy a využít získané zkušenosti pro přípravu podobných událostí.

⁵⁸ menší obdoba tiskové konference probíhající ve vhodných prostorách (kuloáry, hala) a zásadně ve stoje

ORGANIZACE ZAHRANIČNÍ NÁVŠTĚVY V POZICI HOSTA

Zásady zahraničních návštěv oficiálních představitelů v pozici hosta odpovídají požadavkům na výše uvedené chování hostitele. Návštěvy se plánují dle aktualizovaného ročního plánu, který je sestaven na základě přijatých a potvrzených pozvání. Organizace návštěvy začíná již okamžikem, kdy je přijato rozhodnutí o jejím uskutečnění. Důležitou úlohu při přípravách hraje zastupitelský úřad ve zvolené zemi, vlastní protokolární odbor i protokoláři hostitele a u některých méně oficiálních návštěv na nižší úrovni i přímý kontakt hosta s hostitelem. Příprava obvykle začíná zformování delegace. Každý člen by měl mít přesně určenou funkci a být s ní dokonale obeznámen. Poté co jsou vybráni a schváleni členové delegace, je nezbytné seřadit všechny delegáty do protokolárního pořadí a toto notifikovat hostitelské straně. Veškeré změny ve složení delegace je nutné neprodleně nahlásit hostitelské straně. Příjezd neohlášeného delegáta je „noční můrou“ protokolárního odboru hostitele a svědčí o nerespektivním přístupu ze strany hosta se všemi potencionálními důsledky.

Výběr způsobu dopravy delegace závisí na mnoha faktorech. Obecně by měl být brán zřetel na reprezentativnost, praktičnost a hospodárnost dopravy. Nejčastějším dopravním prostředkem bývá letadlo, a to buď vojenské letadlo (americký Air force One) prezidentské letky, speciální letadlo a nebo pravidelná linka. Při letu pravidelnou linkou stojí za zvážení žádost o zajištění V.I.P. salonku. Možná je rovněž doprava automobilem, vlakem a nebo lodí (z historických důvodů nevyužívají především reprezentační jachty nebo válečná plavidla). Důkladná příprava a pečlivé studium podkladů a materiálů je nezbytné i v tomto případě. Po obdržení itineráře by mělo následovat vyjádření souhlasu s navrženým programem. Rovněž nesmí být opomenuta otázka vhodného daru, resp. darů. V den odletu zkontrolují pracovníci protokolu stav letištního V.I.P. salonku a vybavení letadla. Zajistí rovněž hromadné odbavení cestovních dokladů členů delegace. I pro palubu letadla je nutno vypracovat zasedací pořádek, ale v tomto případě spíše pracovní, nežli protokolární. Pokud letadlem cestují i další osoby doprovodu, které ovšem nejsou členy delegace (především zástupci médií), tak musí zaujmout místa nejméně 20 minut před nástupem delegace, která nastupuje vzápětí po příjezdu vedoucího delegace. Po přiletu na cílové letiště vystupuje jako první fotograf či kameraman, a to z důvodu obrazového pokrytí. Nejpozději v okamžiku

ubytování delegace by měli odpovědní pracovníci obdržet od hostitele čísla pokojů, ve kterých jsou ubytováni jednotliví členové delegace, aby nedocházelo k nepříjemným situacím, kdy ani pracovníci recepce netuší, kde je který člen ubytován a host se tak může dočasně ocitnout bez svého administrativnětechnického zázemí. Pokud hostitelská strana takový seznam sama nedodá ani po vyžádání, musí ho operativně sestavit odpovědný člen delegace – protokolář. V průběhu celé návštěvy je žádoucí úzká spolupráce protokolárních pracovníků obou stran, ostatně stejně jako v přípravné fázi.

NĚKTERÉ DALŠÍ PROTOKOLÁRNÍ ZÁSADY

Na závěr této kapitoly bych se rád zmínil o problematice darů, kladení věnců a vlajek. Každá významnější návštěva je doprovázena obřadem předávání darů, na důkaz přátelských vztahů a spolupráce. Dar by měl být zároveň i propagačním materiálem *sui generis*. Např. v České republice jsou častým předmětem darů produkty tradiční sklářské výroby. Velkou pozornost je nutno věnovat zabalení předávaných darů. Palné a chladné zbraně se nebalí, ale předávají uložené v patřičných pouzdrech. K daru se přikládá vizitka darujícího. Dar je většinou předáván obdarovanému jako zástupci státu a nestává se tudíž jeho majetkem, nýbrž majetkem státu, resp. úřadu který obdarovaný reprezentuje. Výjimkou jsou drobné dary osobní povahy.

Před příjezdem zahraniční delegace je nezbytné provést kontrolu fondu vlajek a zástav. V případě „exotické“ návštěvy je rovněž žádoucí ověřit, zda nedošlo v poslední době ke změně státních symbolů. Při umísťování vlajek na jednací stůl má každý představitel svou vlajku po pravé ruce. Už při letmém pohledu do místnosti je tudíž zřetelný zvolený zasedací pořádek. Vlajčky bývají tradičně otočeny tak, že vlají od sebe. Při umístění vlaječek na jiné místo, nežli na jednací stůl je hostitelova vlajka vždy vpravo (z pohledu ze předmětu, na kterém je umístěna). Stejně pravidlo platí i při vyvěšení vlajky na budovu či jiné místo⁵⁹. Při podpisu dokumentů (host sedí po pravici hosta) má každý představitel vlajku na své straně stolu. Vyvěšujeme-li vlajky více zemí, je nezbytné jejich řazení v abecedním pořadí. Pokud se vlajky zavěšují na žerď, je nezbytné se vyvarovat tzv. *sklápění vlajek*, které je považováno za protokolární *faux pa*.

Např. česká vlajka správně vyvěšená na žerd' musí mít z čelního pohledu bílou barvu po levé ruce a červenou po pravé.

⁵⁹ Rob F.: Společenský styk a zásady protokolární praxe, str. 69

KAPITOLA VIII.

DALŠÍ DYNAMICKÉ OBLASTI DIPLOMATICKÉHO PROTOKOLU

Mezi dynamická odvětví diplomatického protokolu ve výše uvedeném smyslu náleží vedle konferenční diplomacie a zahraničních návštěv oficiálních představitelů státu ještě problematika tzv. zvláštních misí a rovněž i diplomatických incidentů. Obě oblasti se od výše uvedených institutů liší především podstatně zvýšenou měrou kazuity.

Zvláštní mise mají alespoň některé společné prvky jak s konferenční diplomacií, tak i zahraničními návštěvami, a to především ve zvláštním postavení členů těchto delegací, součinnosti orgánů navštíveného státu či otázkou protokolárních předností. Naproti tomu mohou mít tyto *ad hoc* mise v podstatě ničím neomezený rozsah cílů, úkolů i pravomocí. Zvláštní mise bývají často vysílány do krizových oblastí⁶⁰. Vzhledem ke svému často velmi delikátnímu a obtížnému poslání disponují vedoucí těchto misí relativně značnou autonomií. Tato volnost je ovšem vyvážena velmi přísnými požadavky na osobnost vedoucího mise. Například americká administrativa velmi často využívá služeb bývalých prezidentů⁶¹. V jistém smyslu se tito diplomaté vrací ke kořenům zlaté éry diplomacie 19. století.

Ovšem ve srovnání s dynamikou a především diverzitou diplomatických incidentů můžeme zvláštní mise s čistým svědomím zařadit po bok konferenční diplomacie a zahraničních návštěv. Neexistují totiž dva totožné diplomatické incidenty ani žádné univerzální řešení jejich následků. Typologicky můžeme rozlišovat mezi incidenty uměle vyvolanými a incidenty náhodnými. Stejně tak je možné dělit diplomatické incidenty dle závažnosti jejich důsledků (incidenty s méně závažnými důsledky bývají považovány za pouhé *faux pas*) a dopadu na vzájemné vztahy dotčených států. Významnou úlohu hrají i nejrůznější vedlejší mezinárodněpolitické okolnosti, stejně jako postavení osoby, která se incidentu dopustila, resp. zavinila či mu nezabránila. A tak nejen postavení, ale i okolnost, zda k incidentu došlo na oficiální, pracovní a nebo „pouze“ soukromé akci „pachatele“ hraje podstatnou roli. Následky incidentů mohou být různé, a to od

⁶⁰ viz např. zvláštní mise vyslaná před několika lety do oblasti bývalé Jugoslávie

⁶¹ viz např. historická návštěva (a de facto zvláštní mise) bývalého prezidenta USA Cartera v Číně

protestních nót či ohrazení, přes „ochlazení“ vzájemných vztahů až po přerušení diplomatických styků⁶². Zvláštní a ve svých potencionálních důsledcích velmi nebezpečnou kapitolu tvoří incidenty, kterých se účastní válečná plavidla, špionážní letouny či jiné složky ozbrojených sil. Příkladem může být například narušení vzdušného prostoru či teritoriálních vod. Mnohé incidenty se naštěstí podaří utajit před veřejností a následně v poklidu sprovodit ze světa skrze diplomatické kanály, například předvoláním velvyslance k podáním vysvětlení, diplomatickou korespondencí (žádost o omluvu) a nebo zprostředkováním „dobrých služeb“ ze strany třetího subjektu mezinárodního práva. Medializace incidentu značně omezuje manévrovací prostor všech zúčastněných stran. Diplomatické incidenty patří rozhodně k nežádoucím skutečnostem, a právě důsledné a pečlivé dodržování zásad diplomatického protokolu je nejlepší prevencí.

⁶² Současné mezinárodní právo vylučuje použití ozbrojené síly jako nástroje řešení vzájemných sporů.

ZÁVĚR

BUDUCNOST DIPLOMACIE A DIPLOMATICKÉHO PROTOKOLU

(s důrazem na dynamické aspekty)

Budoucnost diplomatického protokolu budou pravděpodobně určovat rozličné faktory. Klíčovou roli může sehrát nejen pokračující kodifikace, ale především prudký rozvoj informačních systémů a také rostoucí bezpečnostní rizika.

Kodifikační úsilí v oblasti diplomacie⁶³ (včetně diplomatického protokolu) bylo do současnosti spjato především s Organizací spojených národů. Do konce 80. let 20. století byla OSN v důsledku studené války vysoce polarizována, ale přesto v některých oblastech (včetně již zmíněné kodifikační činnosti) poměrně akceschopná. Oba hlavní soupeři světové geopolitiky čas od času využívali (a ještě častěji zneužívali) půdu OSN jako forum pro propagaci svých myšlenek a bylo v jejich zájmu účastnit se plně většiny aktivit této největší mezinárodní organizace, už jen proto, aby nedali zbytečný prostor úhlavnímu nepříteli. S koncem bipolárního světa sílí hlasy volající po reformě OSN a posílení její role. Na druhou stranu nelze přehlédnout upadající prestiž Spojených národů a rostoucí neakceschopnost, která přímo vybízí k „obcházení“ této organizace. Nabízí se tedy otázka, do jaké míry je OSN (ať už ve stávající podobě či po případné reformě) schopna přijmout a především prosadit významnější kodifikační akty. Do jisté míry se tak otvírá prostor pro regionální organizace, obzvláště pak v souvislosti s obecným trendem posilování regionální spolupráce. Velkou neznámou zůstává možný dopad nového aspektu na mezinárodní scéně, a to supranacionality Evropské unie, především pokud dojde k naplnění federalistických vizí.

Raketový rozvoj globálních komunikačních systémů nesporně ovlivňuje a nadále bude ovlivňovat nejen mezinárodní politiku, ale bezesporu také některé oblasti diplomacie a související protokolární aktivity. Prudký technologický vývoj umožnil významný kvalitativní posun od „horkých“ telefonních linek z dob bipolárního světa k dnešním satelitním telemostům a videokonferencím. Pravděpodobně již v blízké

⁶³ stejně jako dalších subsystémů mezinárodního práva

budoucnosti se dočkáme dalšího stupně moderní komunikace vyhrazeného dosud jen spisovatelům sci-fi, a to 3D holoprojekce.

Poslední, ale rozhodne neméně důležitým faktorem budou rostoucí bezpečnostní rizika, a to především terorismus a antiglobalizační hnutí.

A jak se výše uvedené faktory odrazí v oblasti dynamických aspektů diplomatického protokolu?

Jak už bylo několikrát naznačeno, konferenční diplomacie je jednou z nejmladších a nejdynamičtějších oblastí diplomatického protokolu. Není proto překvapivé, že právě tato oblast bude očekávanými změnami nejvíce zasažena. Nové technické vybavení umožní, pravděpodobně již v blízké budoucnosti, bezchybný obrazový i hlasový přenos doplněný dle potřeby i datovou stopou (tlumočení, grafické modely, audiovizuální podpora). V souvislosti s rostoucími bezpečnostními riziky lze proto očekávat, že takové videokonference v mnoha případech nahradí konference klasické. Nezanedbatelným faktorem budou i rovněž mnohonásobně nižší náklady účastníků i pořadatelů. Tento ústup od klasické konferenční diplomacie se ale pravděpodobně projeví pouze v případě pracovních, odborných či výročních konferencí na nižších úrovních (přípravné konference, kodifikační konference, etc) a může se také promítnout do zkrácení některých velkých mezinárodních konferencí (např. o životním prostředí, světovém obchodě, etc). Omezení se ale pravděpodobně nedotkne konferencí na vyšší (nejvyšší) úrovni, a to nejen proto, že osobní kontakt nejvyšších představitelů dokáže v některých případech víc než týdny práce vyjednávacích týmů, ale také z důvodů bezpečnostních. Moderní informační systémy jsou více náchylné ke skrytým, ale o to více ničujícím útokům, především v oblasti manipulace s přenášenými daty. V souvislosti s bezpečnostními riziky dojde pravděpodobně k výše uvedenému ústupu od pořádání významných konferencí v tradičních konferenčních městech.

Bezpečnostní rizika a technologický vývoj významně ovlivní také institut zahraničních návštěv oficiálních představitelů. Na jednu stranu můžeme očekávat další pokles intenzity těchto návštěv, a to především na odborné úrovni (viz videokonference, datová dálnice, etc), na druhou stranu vzroste význam plánovaných i „neplánovaných“ návštěv nejvyšších představitelů podnikaných v souvislosti s rostoucí vlnou

mezinárodního terorismu. Nepůjde jen o mediální vyjádření podpory, ale také o rychlé projednání a naplánování konkrétních reakcí na konkrétní události. Jak se ukazuje, budou tyto návštěvy minimálně formalizovány s maximálním důrazem na rychlost a efektivitu.

V regionálním měřítku (především v Evropě) můžeme očekávat některé quasi kodifikační akty (především v rámci evropské legislativy). Tyto prameny práva nebudou primárně určeny pro oblast diplomatického protokolu, ale mohou mít velmi významné důsledky. V případě naplnění vize federalizace Evropy můžeme očekávat další významné omezení oficiálních státních návštěv, zintenzívnění pracovních cest a především vznik institutu prezidenta Evropské unie a s ním spojených protokolárních problémů (přednosti v rámci EU, přednosti navenek, etc).

Nové bezpečnostní hrozby (především ze strany mezinárodního terorismu) pravděpodobně akcentují význam další z dynamických oblastí diplomacie a diplomatického protokolu – zvláštních misí.

Na základě výše uvedených skutečností můžeme prohlásit, že nelze očekávat utlumení či omezení dynamiky některých vybraných oblastí diplomatického protokolu. Významným trendem ve všech oblastech bude výrazné omezování formální stránky, a to, na rozdíl od minulosti, především z technologickobezpečnostních důvodů a nikoli v důsledku kodifikační činnosti, která pravděpodobně přejde ze sféry vlivu mezinárodních organizací univerzální povahy na regionální uskupení typu Evropské unie. Významným zásahem do protokolárního systému bude i federalizace některých oblastí a supranacionální aspekt. Rozvoj moderních informačních systémů zasáhne nakonec i některé statické až rigidní oblasti diplomatického protokolu, jako je například diplomatická korespondence. Jednou z mála dynamických aspektů diplomatického protokolu, která nebude významněji dotčena deformalizací zůstane pravděpodobně oblast protokolárních otázek spojených s panovnickými majestáty.

LITERATURA

1. BARSTON, R.P.: Modern Diplomacy. Longman Ltd., Londýn 1997
2. BAYER, Alois - ŠRONĚK, Ivan: Společenský styk a diplomatický protokol, VSE Praha, Praha 1994
3. BYSTRICKÝ, Ľubor: Základy diplomacie, Dilema, Bratislava 2002
4. DRHLÍK, Alois: Diplomatické právo v mezinárodních vztazích, Mezinárodní politika, 1994, č. 4 a 5
5. DRHLÍK, Alois: Vývoj a místo diplomatického práva v systému mezinárodního práva, Mezinárodní politika, 2001, č. 6
6. CHVOSTOV, V.M. a kolektiv: Dějiny diplomacie 1. díl, SNPL, Praha 1961
7. CHVOSTOV, V.M. a kolektiv: Dějiny diplomacie 2. díl, SNPL, Praha 1965
8. JÖNSSON, Christer: Communication in International Bargaining, New York 1990
9. KISSINGER, Henry: Umění diplomacie – od Richelieua k pádu Berlínské zdi, Prostor, Praha 1999
10. KISSINGER, Henry: A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812-1822, Grosset & Dunlap, New York 1964
11. KOLEKTIV AUTORŮ: Diplomacie socialismu, Svoboda, Praha 1975
12. MALENOVSKÝ, J: Mezinárodní právo veřejné – Obecná část, Masarykova univerzita, Brno 1993
13. OUTRATA, Vladimír: Mezinárodní právo veřejné. Orbis, Praha 1960
14. PAUL, Vladimír: Nejstarší památky mezinárodního práva. Academia, Praha 1996
15. POTOČNÝ, Miroslav: Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část, C.H. BECK, Praha 1999
16. ROB, František: Společenský styk a základy protokolární praxe, Ministerstvo obrany ČR, Praha 1996
17. ŠRONĚK, Ivan: Diplomatický protokol a vybrané otázky etikety. FSV UK, Praha 2002
18. Návštěva stranické a státní delegace v Bulharsku 21.-23. září 1982, Svoboda, Praha 1983
19. Visit of Mikhail Gorbachev to India (November 18-20 1988). Novosti Press Agency Publishing House, Moskva 1988